

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Ideové počátky feminismu v kontextu intelektuální revoluce francouzského osvícenství

Bakalářská práce

Studijní program: B6101 – Filozofie
Studijní obor: 6101R026 – Filozofie humanitních věd
Autor práce: **Jiřina Misíková**
Vedoucí práce: Mgr. Vít Bartoš, Ph.D.

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Jiřina Misíková
Osobní číslo: P12000369
Studijní program: B6101 Filozofie
Studijní obor: Filozofie humanitních věd
Název tématu: Ideové počátky feminismu v kontextu intelektuální revoluce francouzského osvícenství
Zadávající katedra: Katedra filosofie

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je postížení problematiky "ženské otázky" v souvislosti s celkovou historií feministického diskurzu u klasiků francouzského osvícenství, jako je J. J. Rousseau, Voltaire, D. Diderot, A. Condorcet, P-H. Holbach. Práce by měla odpovědět na otázku, nakolik tvoří úvahy francouzských revolučních myslitelů základ pro ideové formování moderního feminismu.
Metoda práce: analýza použité literatury a uvedených zdrojů. Studentka se bude v průběhu příprav a vypracovávání řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ABRAMSOVÁ, Lynn. Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918. 1. vyd. Brno: CDK, 2005. ISBN 80-7325-060-8.

BEAUVOIR, Simone de. Druhé pohlaví. 1. vyd. Praha: Orbis, 1966.

ROUSSEAU, Jean Jacques. Rozpravy. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1989. ISBN 80-205-0064-2.

VODÁKOVÁ, Alena a Olga VODÁKOVÁ. Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme. 1. vyd. Praha: SLON, 2003. ISBN 80-86429-18-0.

VOLTAIRE, Francois Marie. Výbor z díla. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1989. ISBN 80-205-0009-X.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Vít Bartoš, Ph.D.

Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce:

10. dubna 2014

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2015

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Ondřej Lánský, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2014

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat svému vedoucímu práce Mgr. Vítu Bartošovi, Ph.D. za cenné rady a podnětné připomínky při vedení bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce se zaměřuje především na postavení žen ve společnosti v době francouzského osvícenství. V úvodu popisuje, jak se postavení žen v průběhu historie měnilo. Tato práce se dále zabývá feministickým diskursem u předních francouzských myslitelů, kteří podporovali či kritizovali ženské hnutí. Jsou zde zmíněny i další osobnosti, které výrazně přispěly ke zlepšení postavení žen ve společnosti. Důležitým úkolem práce je nejen ukázat, jak společnost na ženy nahlížela, ale také jak ženy usilovaly o rovná práva či legalizaci volebního práva pro ženy.

Klíčová slova: osvícenství, feminismus, postavení žen ve společnosti, rovná práva

Abstract

The bachelors thesis focuses mainly on the ideological origins of feminism during the French Enlightenment. In the introduction describes how to changed status of women during history. This thesis also deals with feminist discourse among leading French thinkers who supported or criticized the women's movement. There are mentioned other personalities who have contributed significantly to improving the status of women in society. An important task of the work is not only to show how society perceived women, but also how women strived for equal rights and the legalization of suffrage for women.

Keywords: the Enlightenment, feminism, the position of women in society, equal rights

Obsah

Úvod.....	8
1 Postavení ženy v průběhu historie	10
2 Pojetí ženy v kontextu Velké francouzské revoluce	12
2.1 Marianne, národní symbol Francouzské republiky	16
3 Obraz ženy a jejího postavení u francouzských myslitelů	17
3.1 René Descartes a Alžběta Falcká	17
3.2 Voltaire, vlastním jménem François Marie Arouet.....	18
3.3 Jean-Jacques Rousseau	19
3.4 Denis Diderot	21
3.5 Paul Heinrich Dietrich von Holbach	22
3.6 Donatien Alphonse François, markýz de Sade	24
3.6.1 Pojetí sexuality u Michela Foucaulta	28
3.6.2 Sexualita a výzkum Alfreda Kinseyho	29
3.7 Marie Jean Antoine Nicolas de Caritat, markýz de Condorcet.....	31
3.8 Olympe de Gouges	32
4 Významní představitelé feministického myšlení.....	34
4.1 Mary Wollstonecraftová a Obhajoba ženských práv	34
4.1.1 Mary Wollstonecraft versus Jean-Jacques Rousseau	35
4.2 John Stuart Mill a Harriet Taylor Mill	37
4.3 George Sandová	42
5 Vývoj feminizmu ve 20. století.....	43
5.1 Biologická determinace a vliv prostředí na pohlaví.....	45
5.1.1 Simone de Beauvoir versus Sigmund Freud.....	48
5.1.2 Psychoanalytická revize Freudových konceptů	50
5.2 Proč se lišíme?	51
Závěr.....	53
Seznam použitých zdrojů.....	56

Úvod

Pokud se ohlédneme zpět do minulosti, tak uvidíme ženy a muže žijící společně. Ženy a muže, kteří jsou součástí společnosti, ne však ženy a muže, kteří by společně utvářeli společnost.

Je to nekonečný boj. Ženy versus muži, kdo to má v životě těžší, kdo by bez koho nemohl být, kdo toho víc vydrží a podobně. Ženy a muži, dva rozdílné světy, které se ale navzájem doplňují a potřebují. Plodí lásku, ale také spory. Říká se, že muži jsou z Marsu a ženy z Venuše. Tak to není, ale faktem je, že někdy jednáme a myslíme jako dva odlišné druhy. To jak se v určitých situacích chováme, není dáno jen naší povahou, ale také tím, k jakému pohlaví patříme.

Ženy představují asi polovinu světové, více než sedmi miliardové populace. Nicméně nemají takové příležitosti a mnohde ani stejná práva jako muži. Postavení žen ve společnosti je v dnešní době stále aktuálním tématem. Ať už z hlediska ekonomického, sociálního či politického. Podle světových statistik jsou ženy mnohem více postiženy chudobou. 75 % negramotných lidí žijících v chudobě tvoří právě ženy. Nelze se domnívat, že ženy nemají stejná práva jako muži jen v zemích s islámským náboženstvím. Na světě najdeme mnoho jiných států, kde jsou ženy utlačovány, kde je na ženách páháno fyzické násilí, kde ženy musejí neustále bojovat za svá práva.

Feminismus není jednoduché definovat. Není to ucelená soustava idejí. Jedná se spíše o soubor sociálních teorií a politických hnutí. Feminismus si klade za cíl dosažení rovných příležitostí pro obě pohlaví v oblastech soukromého i veřejného života. Zároveň vyvíjí strategie na posílení postavení žen ve společnosti, a tím docílení rovných příležitostí mezi pohlavími.

Tato bakalářská práce mapuje společenské podmínky žen v průběhu historie a následně v období osvícenství u předních francouzských intelektuálů. Pozornost je věnována především jejich různorodým názorům a postojům, které ovlivňovaly tehdejší společnost. V této práci jsou také uvedeny významné osobnosti pocházející z Anglie, které přispěly k formování feministického hnutí jako například Mary Wollstonecraftová.

Volební právo žen a rovnost mezi muži a ženami se stalo předním tématem, které zde zanechala doba osvícenství. Jedna z částí práce je proto věnována J. S. Millovi, autorovi eseje *O poddanství žen*.

K výrazné emancipaci žen došlo během Velké francouzské revoluce, která podnítila zájem žen o rovnoprávnost. Olympe de Gouges, autorka *Deklarace práv ženy a občanky* byla jednou z předních bojovnic za ženská práva.

Tato deklaráce obsahovala požadavky na ochranu ženy. Olympe de Gouges předčila svou dobu. Byla toho názoru, že ženy se rodí svobodné a jsou mužům zcela rovné na rozdíl od J. J. Rousseaua, který striktně trval na oddělení rolí ženy a muže.

Tato práce dále zmiňuje markýze de Sade, jehož erotická literatura pobuřovala, ale zároveň i fascinovala francouzské obyvatelstvo. Jeho rozsáhlá díla představovala protiklad k vyzdvihovaným ctnostem Rousseaua. De Sade vyjadřuje revoltu člověka proti útlaku a jakékoli nesvobodě. Svými úvahami otevřel cestu moderní psychopatologii.

Cílem bakalářské práce bude postižení problematiky „ženské otázky“. Ženská otázka ve smyslu snahy o dosažení rovnoprávnosti žen zůstává i dnes předním tématem feministického diskurzu. Podle mého názoru je důležité znát prvotní cíle ženského hnutí i historický kontext jeho vzniku. Proto se tato bakalářská práce zaměřuje na počáteční fáze tohoto hnutí v období francouzského osvícenství. Seznámení se s úspěchy, které ženské hnutí v minulosti dosáhlo, a s překážkami které muselo překonat, může být silnou motivací pro současné ženské hnutí.

1 Postavení ženy v průběhu historie

Odstraňování rozdílů mezi mužem a ženou úzce souvisí se zlepšením postavení žen ve společnosti v nedávné minulosti. Moderní západní společnost se snaží nastolit rovnost mezi oběma pohlavími. Současné vnímání ženy není výsledkem desetiletí, nýbrž staletí.

V biblickém podání Bůh stvořil člověka v dvojedinosti, jako jedinou bytost, kterou rozpůlil ve dvě – jako muže a ženu. Tyto dvě poloviny jednoho celku stvořil, aby se v pozemském životě hledali a spojili se láskou. Tento mýtus můžeme nalézt i u řeckých filosofů jako je Platón, v jeho dialogu Symposion, kdy Aristofanés vypráví o stvoření člověka.

Nerovnoprávné postavení ženy se objevuje v křesťanství, v příběhu o stvoření Adama a Evy. Nejprve Bůh stvořil Adama a až poté z jeho žebra byla stvořena Eva, jako jeho manželka a pomocnice. S tímto příběhem je spojen mýtus o prvotním hříchu, kdy Adam a Eva pojedli ze stromu poznání. Následně byli vyhnáni z ráje, a od té doby ženy rodí v bolestech, a všichni lidé stárnou a umírají. Odtud křesťané odvodili nerovné postavení ženy, kdy byla stvořena jako druhá a z části mužského těla.

V prehistorickém období již existovalo společenské uspořádání, jehož základem byla žena, která byla ochránkyní domova, udržovatelkou ohně a rodové linie. Podle hypotézy švýcarského historika Johanna Bachofena se původ člověka odvozoval vždy od matky. Ženy se staly autoritou, která vedla k matriarchátu¹. Matriarchát se podle Bachofena vyznačuje silným krevním poutem. Matriarchát byl následně vystřídán patriarchátem.

S příchodem vyspělejších kmenů, přinášející vyšší stádium výroby, se společnost začala diferencovat. Začaly vznikat rozdíly mezi prací muže a ženy. Podle sociální teorie Friedricha Engelse, muži jako hlavy patriarchálního řádu považovali ženy jen za reprodukční nástroje.

Avšak žena mohla svoji roli změnit, mohla se stát ženo-mužem. Z archeologických nálezů vyplývá, že existovaly dívky, které byly od dětství vychovávány jako bojovnice, tzv. amazonky.

¹ V současné antropologii se pojem matriarchát téměř nepoužívá. Místo toho je nahrazen termínem matrilinarity, tj. uspořádání, kde se status a privilegia dědí v mateřské linii.

Postavení žen ve starověku je již zcela ovlivněno patriarchálním modelem. Římská a řecká společnost nejvíce ovlivnila vývoj Evropy a to i ve směru vztahu k ženám. Žena v athénské společnosti neměla možnost veřejného vystupování. Byla degradována na rodičku, služku a otrokyni. Nízké postavení žen mělo za následek rozšíření pohlavních styků mezi muži.

Pokud žena chtěla opustit dům, musela být celá zahalená. Tento zvyk stále přetrvává v islámských zemích, kde ženy nosí tzv. burku.

V zásadě můžeme ženy rozdělit na tři kategorie – na ženy z vyšší vrstvy, ženy z nižší vrstvy a otrokyně. Otrokyně neměly žádná práva, často sloužily jen jako objekty sexuálního zájmu svého pána.

Ženy ve Spartě měly odlišné postavení než ženy v Athénách. Dívky a chlapci byli v dětství předáváni do výchovy státu, kde se jim dostalo stejného vzdělání i vojenského výcviku. Dokonce se ženy mohly částečně podílet na správě obce. Jako nositelky příštího života se těšily společenskému uznání. Nicméně ve Spartě vládly uvolněné mravy, kdy se nejstarší bratr sexuálně dělil se svými příbuznými o svoji ženu.

V Římě měla žena úctyhodné a vážené postavení až na právní postavení. Žena byla zcela v područí svého otce, který rozhodoval o jejím životě do doby, než se provdá. Poté odpovědnost za ženu přebíral manžel. Pokud se žena stala vdovou, byla v područí nejbližšího mužského příbuzného. Se svým majetkem nemohla samovolně disponovat, ale mohla se podílet na chodu domácnosti.

Vůči ženám měli předsudky i velmi vzdělaní a vážení lidé. Platón přichází s myšlenkou, že ženy jsou schopny vykovávat stejné funkce jako muži, nicméně vždy v nich budou horší než muži. Aristotelés připouští, že se ženy mohou vzdělávat, ale vždy budou intelektuálně omezené, neboť žena se dá lehce přemoci vášní.

Středověk, též nazývaný jako temné období dějin, překvapivě zvýraznil postavení a práva ženy v rodině, ale také ve společnosti. Mužské prvorozenectví bylo nesporně důležitým aspektem. Mladší sourozenci, jak muži, tak ženy, byli v nevýhodném postavení, ale prosazování dědického práva v přímé linii, posílilo postavení ženy. Žena se stala způsobilá k dědictví. Žena jako dcera či sestra měla velký význam pro vytváření spojeneckých manželských svazků. V tomto období se začíná uznávat rodokmen, který sehrál značnou roli při výběru manželky. Šlechtici hledali své budoucí družky ve významných rodech, což jim umožňovalo obsazení vlivného úřadu.

Ve 12. století církev jasně definovala, jak se zakládá manželství, a to vzájemným a svobodným souhlasem muže a ženy. Láska, přátelství a vzájemná náklonnost se staly hodnotami manželství. Tomáš Akvinský formuloval manželství jako nejvyšší přátelství. Celá řada teologů zdůrazňovala lásku a přátelství v manželství, což může být odvozeno z biblického příběhu, jak Eva byla vytvořena z žebra Adama, nejbliže jeho srdci, a právě odtud pochází láska a přátelství.

Je zde třeba, alespoň okrajově zmínit čarodějnické procesy. Na sklonku středověku a na počátku novověku se začaly praktikovat masové procesy s čarodějnicemi. Důvody byly spatřeny v Evině dědictví. Žena jako nástroj ďábla snadno podlehne svodům. Od konce 15. století do 18. století si čarodějnické procesy vyžádaly přes 300 tisíc lidských životů.

První náznaky emancipace žen můžeme nalézt v období renesance a osvícenství, kdy se člověk vymaňuje z poddanství. V tomto období ženy zakládají spolky, prohlubuje se jejich vzdělání, padají předsudky, že žena není schopna intelektuální činnosti.

2 Pojetí ženy v kontextu Velké francouzské revoluce

Éra revolucí započala po roce 1776 v Severní Americe a skončila evropskými revolucemi roku 1847, otrásla nejen politickým řádem, ale také vzájemným vztahem obou pohlaví.

Velká francouzská revoluce položila základy moderní společnosti v celé Evropě. Měla velký význam pro ženy. Jejich smýšlení a jednání bylo těsně spjato s dramatickým vývojem let 1789 až 1795 a s následující vládou Napoleona.

Roku 1786 bylo v Paříži založeno lyceum pod vedením Montesquieua a Condorceta, které se stalo centrem nadaných žen a malého kroužku mužů. Poslední encyklopedisté zde přednášeli o literatuře, dějinách, matematice a filosofii.

Francouzské Národní shromáždění bylo na počátku bombardováno letáky a peticemi, aby bylo státem uznáno právo žen na vzdělání, ale konstituce z roku 1791 k tomu zaujala odmítavé stanovisko.

Charles Maurice de Talleyrand-Périgord, úspěšnější diplomat a státník si přál omezit ženské vzdělání na tu nejmenší možnou míru. Aby to mohl odůvodnit, vrátil se k otázce, zda má být na ženy nahlíženo jako na státní příslušníky. Národní shromáždění

vpustilo dívky do veřejných škol, do osmého roku života, poté mají být svěřeny domácí výchově rodičů. V roce 1793 konvent rozhodl, že všechny děti bez rozdílu pohlaví mají být společně vychovávány od 5. do 12. roku.

Francouzská revoluce se brzy s ženami dostala do konfliktu. Tehdejší ženy ani muži nebyli připraveni na to, aby mohli vyřešit ženskou otázku v duchu rovnoprávnosti.

Až do 18. století převládala klasická představa ženského těla. Na základě tohoto modelu ženského a mužského těla, obzvláště reprodukčních orgánů, jak jej formuloval ve druhém století Galénos, byla žena v podstatě totéž, co muž. Ženské pohlavní orgány byly zrcadlovým obrazem muže, pouze byly umístěny uvnitř těla.

V polovině 18. století se tento model začal nahrazovat dvoupohlavním modelem. Žena v představách osvícenských mužů už nebyla vnímána jako nedokonalý muž, ale jako zcela odlišná bytost.

Konec 18. století signalizoval změnu v představách o ženách – k lepšímu i k horšímu. Tyto změny umožnily nové debaty o ženském těle, o úloze ženy v rodině a ve společnosti. Navíc se objevila nová představa o ženské zbožnosti a rodinný krb se jevil jako idealizovaný koncept ženství 19. století. Tento koncept měl značný vliv na obraz ženy a na způsob, jak ženy vnímaly svůj život. Až doposud platilo pro ženy heslo: „*pracovat, poslouchat a mlčet*.“² Osvícenská představa o ženě začínala u jejího těla. Fyzické rozdíly mezi mužem a ženou byly považovány za vysvětlení společenských a morálních rozdílů mezi oběma pohlavími. Odlišné role jednotlivých pohlaví byly určeny na základě rozdílných tělesných funkcí.

Francouzská revoluce 1789 způsobila, že se Evropa začala zabývat osvícenskými myšlenkami a názory o rovnosti lidí a o lidských právech. Na počátku revoluce se zdálo, že ženám nabízí možnost, aby vstoupily do politiky v rovnoprávném postavení s muži. Občanská a lidská práva nadchla radikální ženy natolik, že začaly o ně usilovat. Avšak ve všech prohlášeních mužských myslitelů nebyla ani zmínka o tom, že by tato práva měly mít i ženy. Příběh evropských žen je veden bojem o dosažení rovnoprávnosti, kterou jim osvícenství upřelo. Je třeba čelit skutečnosti, že evropské národy uznaly lidská práva otrokům a mužským příslušníkům dělnické třídy dříve než ženám.

² BOCKOVÁ, G. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. 1. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-494-7. S. 53.

Následkem francouzské revoluce, která odmítla přiznat občanská práva ženám, se objevila ideologie „oddělených sfér“³, která vykazala ženám místo v domácnosti. „Ženský prvek oddělených sfér se nazývá ideologií rodinného krbu a zdá se, že pro mnohé ženy se stal ideologií uvěznění.“⁴

Napoleonský Občanský zákoník z roku 1804 reprezentoval dědictví individualistické filosofie, pocházející z dob revoluce. Tento zákoník obsahoval chartu individuálních svobod. Občanský zákoník na jedné straně prosazoval revoluční ideje ve věcech manželství, rozvodu či rodiny. Na straně druhé je ovšem interpretoval v patriarchálním smyslu. Společným jměním měl právo disponovat pouze muž, žena s ním manipulovat nesměla. Žena ani nemohla svědčit u soudu. Podřízenost žen byla ospravedlňována především v zájmu rodiny a její soudržnosti.

Francouzská revoluce přinesla první masová vystoupení žen v evropských dějinách. Prvním skutečně významným společným vystoupením byl tzv. pochod žen do Versailles v říjnu 1789, jehož účastnice měly dokonce podíl na nuceném přesídlení krále do Paříže.

V tomto období sehrávaly důležitou úlohu ženské politické spolky. Tyto spolky se často vyznačovaly značným radikálním smýšlením.

Jakobíni patřili k nejvlivnějším politickým klubům v revoluční Francii. Jakobíni rozhodně nebyli nakloněni myšlence emancipace žen a jakobínská diktatura se ani nesnažila skrývat svou misogynní tvář. Ženské spolky a salony byly v roce 1793 zakázány. Jakobíni následně propagovali vyloučení žen z veřejného života a jejich návrat k rodinnému krbu. Jakobíni zdůrazňovali ctnosti mužů, a dovolávali se genderové odlišnosti. Tuto odlišnost zakládali na „přirozenosti“ dané jednou pro vždy. U jakobínů přetrvávala nedůvěra k vlivným ženám, které sehrály významnou roli v předrevoluční Francii.

K negativnímu obrazu feminity přispívala apokalyptická představa zrádné a krásné ženy (*femme fatale*), jakou ztělesňovaly královské milenky typu Madame du Barry. Její jméno se stalo synonymem pro marnivost, lehkomyšlnost, rozhazovačnost a sexuální nevázanost. Dále královna Francie Marie Antoinetta, o její negativní popularitě vypovídají revoluční pamflety, které ji líčí sexuálně neukojenou a chamtivou ženu. Dalším typem zkažené ženy byla Maratova vražedkyně Charlotte Condayová. To, co spojovalo tyto tak

³ ABRAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 80-7325-060-8. S. 9.

⁴ Tamtéž, s. 9.

rozdílné ženy, byla faleš spojená s krásou a se svůdností, které byly považovány za nástroj této proradnosti, jež se ukázala fatální pro celou zemi.

Strach z politické angažovanosti žen, poznamenal i konzervativní stranu. Odpůrce revoluce, Edmund Burke byl toho názoru, že právě revoluce degradovala manželství na pouhou bezvýznamnou smlouvu a usnadnila rozvod. Podle něj revoluce představuje systém, který osvobodil ženy a oslabil manželský svazek.

Napoleonův Občanský zákoník definitivně potvrdil ne-občanství žen. Devatenácté století se zrodilo z přesvědčení, že žena pracuje k zájmu své rodiny. Vyloučení ženského pohlaví z politické sféry představuje klíčový moment v historii feminismu, ale i obecně v dějinách genderových vztahů. Všechny ženy bez rozdílu statusu měly být podřízeny jediné úloze, a to úloze hospodyně a matky.

Za Velké francouzské revoluce bylo soudnictví v manželských záležitostech odňato církvi a přeneseno na stát. Francouzská ústava z 3. září 1791 již pokládá manželství za občanskou smlouvu. Téměř všechny evropské státy poté zavedly civilní sňatky. Revoluční Francie podporovala rozvody manželství, čímž bylo ženě dovoleno vyvléci se z mužského tyranství. Obrat v poměru mezi ženou a mužem se tedy odráží i v zákonodárství. Ale i přes toto zvýhodnění, žena zůstává v submisivním postavení vůči muži. Politická práva, hlasovací právo nadále setrvávají v mužských rukou.

Sociální otázky a vzdělání stály v popředí stížností žen. Dcery vedly proti svým otcům procesy o podíl z dědictví, vdovy žalovaly rodinu zemřelého manžela, která se zmocnila jejich věna. Procesy v nichž ženy uspěly, značně ovlivnily tradiční rodinnou strukturu, která byla založena na soudržnosti rodinného majetku. Ženy neprosazovaly pouze individuální práva, ale také vyjadřovaly své chápání morálky, spravedlnosti a rodinné struktury, v níž hraje významnou roli vzájemná náklonnost, která je důležitější než mužská nadvláda. Ty samé hodnoty morálky a spravedlnosti, jaké měly platit v rodině, se měly prosazovat ve společnosti a ve státě. Tato představa si podržela platnost do nadcházejícího devatenáctého století.

Oslovení „paní“ a „pane“ bylo nahrazeno oslovením „občanky“ a „občana“. Jako občanky (*citoyennes*) se označovaly ženy, které se v letech 1791 až 1793 shromažďovaly v revolučních spolcích. Být *citoyenne* znamenalo angažovat se pro revoluční národ a pro vlast. Na konci revolučního období mělo toto slovo spíše negativní význam. V lepší společnosti se *citoyenne* označovaly služebné a paní domů náležel titul *madame*.

Osud revoluce zřejmě nejvíce ze všech Francouzek ovlivnily katoličky, ať už s republikánských smýšlením nebo kontrarevolucionářky. Podle francouzského historika Julese Micheleta, právě tyto ženy zradily revoluci. Autorka prvních dějin Velké francouzské revoluce Germaine de Staël byla jiného názoru. Revoluce ztroskotala na faktu, že Francouzi nedokázali smířit náboženství se svobodou. Trvalo však ještě celé století, než se její základní cíle uskutečnily – ovšem pouze pro muže. Ženy si musely počkat o další století déle. Právě pro ně to byla nejdelší revoluce.

Klasický republikanismus, v jehož proudu mnoho revolucionářů pokračovalo, byl vždy výrazně mužskou záležitostí. Útoky žen možná jen přispěly k utvrzení jeho maskulinity.

Velká francouzská revoluce byla nejkompexnější a nejradikálnější z raně novověkých revolucí. Vedla k důslednému odstranění absolutistického systému. Položila ideologické pilíře občanské společnosti, ležící na ústavním režimu a *Deklaraci práv člověka a občana*, která zaručovala rovnost před zákonem a svobodu vyznání. Evropské moderní demokratické státy vděčí francouzské revoluci za model opírající se o principy občanské rovnosti, národní svrchovanosti a veřejné svobody. Revolucionáři věřili ve zdokonalení člověka a v neomezenou moc vzdělání a výchovy – v tom byli věrnými dědici osvícenství.

2.1 Marianne, národní symbol Francouzské republiky

Marianne je alegorická postava, národní symbol Francie. První vyobrazení této ženy pochází z doby Velké francouzské revoluce. Marianne reprezentuje Francouzskou republiku ve své ženské podobě s frygickou čapkou na hlavě. Během Francouzské revoluce tuto čapku nosili sansculoti a jakobíni jako znak svého politického smýšlení. Podobnou čapku dostávali ve starověkém Římě propuštění otroci. Postupem času se tato pokrývka hlavy stala symbolem republikánských a demokratických svobod. Marianne představuje tři základní hodnoty Francouzské revoluce – volnost, rovnost, bratrství (francozsky: *Liberté, Égalité, Fraternité*). Marianne je často zobrazována na revolučních karikaturách jako krásná odvážná žena, která vede lid proti nepřátelským silám. Jedno z nejznámějších zobrazení pochází od francouzského malíře E. Delacroix – „Svoboda na barikádách“. V průběhu historie se symbolika Marianne měnila. Například během

Thermidorského převratu, který zničil revoluční symboly, byla Marianne připodobňována ke koketující služce. Za vlády Napoleona jí na hlavu místo frygické čapky nasadili korunu.

3 Obraz ženy a jejího postavení u francouzských myslitelů

Postavení žen v období francouzského osvícenství se značně proměnilo. Osvícenství kladlo důraz na svobodné jednání a myšlení, růst vzdělanosti. Lidé si mají být rovni před zákonem. Muži a ženy jsou rozumné bytosti, a tudíž jsou si rovni. Avšak nadále vládne v rodině určitá hierarchie. Žena je stále podřízena manželovi, který je živitelem rodiny. Toto období se zaměřuje především na vztah muže a ženy a odráží uspořádání rodinných vztahů. Francouzští filozofové například Jean-Jacques Rousseau, Antoine Nicolas de Caritat, markýz de Condorcet či Donatien Alphonse Francois, markýz de Sade nám postavení žen v osvícenské společnosti přiblíží.

3.1 René Descartes a Alžběta Falcká

René Descartes (lat. *Renatus Cartesius*) jeden z nejvýznamnějších francouzských filosofů si po dlouhá léta dopisoval s princeznou Alžbětou Falckou, která byla jeho horlivou žákyní. Jejich korespondence začíná otázkami na téma Descartova dualistického pojetí duše a těla. René Descartes věnoval princezně jedno ze svých nejslavnějších děl – *Principy filozofie*, považoval ji za člověka, který nejlépe ocení jeho filozofii. Ve věnování píše: „*Výjimečná a ojedinelá ostrost Vaší inteligence je zřejmá z pronikavého prozkoumání všech tajů věd a z faktu, že jste si jejich poznatky osvojila v tak krátkém čase.*“⁵

V sedmnáctém století byla korespondence důležitým a obvyklým způsobem, jak si filosofická společnost vyměňovala své názory a myšlenky.

Alžběta Falcká je známá jako znalkyně Descarta, ale také jako jedna z prvních, která Descarta upozornila na jisté problémy, které s sebou nesl jeho dualismus duše a těla a chápání mysli jako nerozprostraněné substance nezávislé na rozprostraněné substanci.

Descartes byl toho názoru, že rozum byl v nějaké míře dán všem lidem, tudíž jak mužům, tak i ženám. Možná proto, byla Descartova filosofie pro laiky a ženy

⁵ KALNICKÁ, Z. *Filozofie a feminizmus*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7368-856-1. S. 39.

s filozofickým zájmem osvobozující. Svým radikálním oddělením těla a ducha poskytl možnost – které se mnoho žen rychle chopilo – praktikovat rovnost ve věci rozumu. Tuto myšlenku v devatenáctém století vyjádřil John Stuart Mill s mnohem větším ohlasem. Mnoho feministek začalo sdílet názor, že obě pohlaví jsou co do rozumu stejně obdařená.

Descartes měl zásluhu i na tom, že ve Francii vznikaly salóny, neformální místa pro intelektuální diskuze, které vedly ženy. Tyto ženy byly známé jako „karteziánky“⁶, mezi které patřila například Catherine Descartes nebo Maria Dupré.

3.2 Voltaire, vlastním jménem François Marie Arouet

Byl francouzský spisovatel, filosof a významný představitel francouzského osvícenství. 18. století je ve Francii nazýváno stoletím Voltairovým. Žádný z jeho současníků neměl takový vliv v kruzích vzdělanců jako François Marie Arouet.

Voltaire byl horlivým stoupencem politického liberalismu, především ho zaujala politická a duchovní svoboda, se kterou se poprvé setkal v Británii. Anglický empirismus mu poskytl nový náhled na svět.

Ve svém díle *Pojednání o snášenlivosti* Voltaire vyslovuje požadavek tolerance, respektu a snášenlivosti. François Marie Arouet byl oddaným zastáncem moderního principu tolerance a nezávislosti myšlení. Známy je jeho citát, který adresuje svému filosofickému odpůrci: „*Nesouhlasím s jediným Vaším slovem, nicméně budu do krve hájit Vaše právo, abyste je směl pronést.*“⁷ Voltaire vyjadřuje jeden ze základních požadavků nastupující buržoazie – požadavek rovnosti všech lidí. Voltaire chápe rovnost lidí jen jako politickou rovnost, tedy rovnost před zákonem.

Filosofické myšlení 18. století si klade otázku právního zakotvení vztahu mezi ženou a mužem. Žena se zásadně neúčastní politického života, žena své uplatnění nachází v oblasti výchovné a náboženské. Hierarchie pohlaví stále platí jak ve vztahu mezi manželi, tak i ve vztahu mezi snoubenci. Na stereotyp ženské podřízenosti a intelektuální méněcennosti měla vliv i katolická církev. Voltaire byl známým odpůrcem křesťanství a kritikem katolické církve.

⁶ KALNICKÁ, Z., pozn. 5, s. 40.

⁷ HEJNA, D. *Náboženství a společnost: věda o náboženství a její historické kořeny*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2427-0. S. 156.

Voltaireovo dílo *Pojednání o snášlivosti* se opět dostává do popředí, obzvláště po útoku na francouzskou redakci Charlie Hebdo.

3.3 Jean-Jacques Rousseau

Jean-Jacques Rousseau byl francouzský filosof a spisovatel. Jeho dílo silně ovlivnilo Velkou francouzskou revoluci.

Od poloviny 18. století vznikaly filosofické koncepce rodiny, které reflektovaly nové životní poměry. V rámci osvícenství nacházíme formulace ideálních představ o rodinném životě, které až do dnešní doby utvářejí náš každodenní život. Filosofie osvícenství představuje místo, kde se vytváří etické a duchovní principy, které podávají základní pilíře dnešním koncepcím lidských práv, občanské svobody a rovnosti.

Rodina je sice doménou ženy, ale dle klasického pojetí ji však vede muž jako hlava rodiny. První forma subordinace spočívá v hierarchii pohlaví uvnitř rodiny. Rousseau srovnává ve svém díle *Emil čili o výchování* postavení otce v rodině s pozicí zákonodárce ve státě. Žena je podřízena tomuto vládci.

V dnešní moderní době v některých zemích mužská hlava domácnosti vymizela z rodinného práva. Z toho však nevyplývá, že v rodinách přestala existovat hierarchie pohlaví. Dokud je žena ekonomicky závislá na svém muži, vždy je přítomno nebezpečí, že se bude muset přizpůsobit jeho rozhodnutím, i když již toto podřízení není výslovně vyžadováno ze strany zákonodárce.

Druhý typ subordinace spočívá v tom, že rozhodování v ekonomické a politické sféře se žen sice dotýká, ale ony sami však na rozhodovacím procesu nesmějí participovat. Teorie společenské smlouvy operuje s pojmem „státoobčan“, který se zásadně vztahuje jen na muže. Princip autonomie, podle něhož mají být občané podřízeni jen těm zákonům, s nimiž jako součást zákonodárce vyslovili souhlas, není tedy v případě žen vůbec uplatňován. Tento pohled na věc přežívá až do dnes.

Ženy v mnoha zemích si již vydobily formální zrovnoprávnění, například v podobě rovného volebního práva, avšak i nadále zůstává rozšířen názor, že politika je zcela mužskou záležitostí.

Další aspekt subordinace se objevuje tam, kde se ženy chtějí uplatnit v klasických mužských doménách. Je třeba takovéto pokusy zřetelně odmítat, jak dokumentují

Rousseauovy a Kantovy soudy o vědeckých ambicích žen. Na přelomu 18. a 19. století vedly tyto názory k uzavírání univerzit ženám, a to ze zákona.

Problémy se vyskytují i ve světě povolání všeobecně. Povolání žen je úzce spjato s takovými placenými činnostmi, které se podobají úkolům ženy v domácnosti, například v oblasti péče o nemocné lidi. Je třeba mít na paměti fakt, že ženy ve srovnání s muži dostávají za stejnou práci nižší plat.

V tradičním pojetí rodina není jen místem práce a vlády, ale i místem úzkých lidských vztahů. Rodina se jeví jako sociální prostor, kde se uplatňuje starostlivý zájem o jednotlivce. Tento aspekt zdůrazňuje i Hegel ve svém díle *Fenomenologie ducha*.

Dle Rousseaua žena má být skromná, zdrženlivá a obzvláště věrná svému muži, a je přímo nutné, aby za věrnou byla pokládána od všech ostatních lidí. Žena má dbát na své chování, vystupování a na své způsoby. Žena je stvořena k tomu, aby se líbila svému manželovi. Úkolem ženy je udržovat rodinné štěstí a blaho.

Výchova ženy a muže se liší. Ve výchově žen je třeba usilovat o to, aby žena měla vždy co dělat. Lenost a neposlušnost vůči muži jsou nejnebezpečnější vady. Manželka se má starat o manželovo štěstí a má být svému muži podřízena. Ideální žena se řídí manželovými přáními a názory.

Tyto postoje na téma ženství pronikaly všemi oblastmi života. Objevovaly se na stránkách ženských časopisů, v kázáních kněží či zaznívaly z úst mužů.

V díle *O původu nerovnosti mezi lidmi* Rousseau kritizuje sociální poměry v předrevoluční feudální Francii. Skutečnou příčinou nerovnosti mezi lidmi je soukromé vlastnictví. Rousseau rozděluje lidskou nerovnost na přirozenou a mravní. Přirozená nerovnost je spjata s fyzickou převahou jednoho člověka nad druhým. Mravní nerovnost tedy politická nerovnost vzniká společně s civilizovanou společností. Rousseau jako jeden z tvůrců společenské smlouvy se domnívá, že civilizace ničí v člověku jeho dobré vlastnosti. Svoboda je uskutečňována skrze obecnou vůli.

Rousseau hledal takové společenské uspořádání, kde by jedinec zůstal svobodným. Jeho koncept společnosti se opírá o to, že se jedinec nepodvoluje libovůli druhých. Rousseau svojí obhajobou suverenity lidu se staví na počátek moderní přímé demokracie, zakládající se na lidu jakožto jedinému zdroji veškeré státní moci.

Rousseau říká: „*Spojení pohlaví přispívá ke společnému konci. K tomu přispívají stejnou měrou obě pohlaví, ale každé z nich jiným způsobem. Z této rozdílnosti vyplývá*

*první rozdíl, který je možné pozorovat mezi mužem a ženou v jejich morálních vztazích. Muž má být silný a aktivní, žena by měla být slabá a pasivní. Muž potřebuje sílu i vůli. Stačí, když druhý klade málo odporu. Pokud přijmeme tento princip, vyplyne z toho, že žena je muži pro potěšení. Jestliže má být naopak v jejích očích milý, tato nutnost není tak naléhavá. Jeho ctnost je síla. Líbí se totiž, protože je silný.*⁸

Pro Rousseaua role ženy spočívala v odpovědnosti. Subordinace v manželském svazku je kompenzována klíčovou společenskou úlohou, která se zakládá na podporování manžela a ve výchově dětí.

Ženy, které četly Rousseauovy knihy, které je poučovaly o tom, jak se mají chovat ke svému manželovi a jak být dobrými matkami a manželkami, nepovažovaly toto poselství jako omezující, nýbrž jako posilující manželství.

Jean-Jacques Rousseau vytvořil obraz „domácího anděla“, tedy idealizovanou ženu, která má být laskavá, mírné povahy, podvolit se bezpráví a bez protestů přijímat křivdy, kterých se jí od manžela dostává.

Rousseau se domníval, že v každé ženě či matce se skrývá „přirozený“ instinkt pečovat o své děti. Tímto názorem anticipoval určitý posun ve vnímání mateřství. Rousseau nabádal matky, aby své děti nesvěřovaly kojným, protože je to proti samotné přírodě, což mělo velký vliv na další generaci vzdělaných žen.

První vlna feminismu je spjata s pokusy osvícenských spisovatelů Rousseauova typu, kteří se pokoušeli racionalizovat a ospravedlňovat podřízené postavení ženského pohlaví. Od této doby se ženy a muži aktivně účastnili diskuzí na téma postavení ženy. Nicméně pravým hybným momentem pro formaci organizovaného feminismu byla až ekonomická a politická změna po roce 1848, které využili ženy k tomu, aby si nárokovaly občanská práva.

3.4 Denis Diderot

Denis Diderot se podílel na zpracování *Encyklopedie, aneb Racionálního slovníku věd, umění a řemesel*. Diderot byl veřejně uznávanou osobou, ale zároveň byl opovrhován parlamentem a Sorbonnou. Ty odsoudily *Encyklopedii* jako kacířské dílo.

⁸ Rousseaua in ABRAMSOVÁ, L. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 80-7325-060-8. S. 34.

Tématem ženy se Diderot zabývá ve svém románu Jeptiška. V tomto románu Diderot neúprosně kritizuje přetvářku katolické církve, nehumánnost církevních institucí a pokrytectví společnosti. Zároveň poukazuje na bídné postavení ženy a rozvrat rodinných vztahů.

Denis Diderot vystihuje postavení ženy takto: „Zbožnost je její jediná a poslední útěcha. Krutost občanských zákonů se téměř ve všech oblastech spojila proti ženě s krutostí přírody. Zacházelo se s nimi jako s blbečky.“⁹

Žena byla vnímána jako nesvéprávná bytost, která byla podřízena vůli svého manžela či otce. Ideál ženy spočíval v představě upravené ženy, ochotné vyhovět rozmarům svého manžela a na jisté úrovni ho i reprezentovat.

Na ženy se mužská společnost dívala jako na stvoření bez intelektu. Ještě v dnešní době se udržují předsudky o tom, jak krásná žena nemůže být chytrá a naopak. Nerovnost pohlaví se projevovala i v oblasti nevěry. Nevěra muže vycházela z jeho přirozenosti a byla společností tolerována. Naopak nevěra ženy byla společností považována za něco pokleslého a hříšného. I takovéto předsudky se objevují v moderní době.

Dívky byly vychovávány pro budoucí roli manželky a matky, nicméně některé ženy zůstávaly svobodné. Tyto ženy odcházely do kláštera ze své svobodné vůle anebo z rozhodnutí rodiny.

Společnost potlačovala přirozené city ženy, její identitu a její dětství. Rodiče dávali své dcery do klášterů z různých důvodů například, pokud se ženě narodilo dítě z mimomanželského vztahu, nebo aby rodiče nemuseli vyplácet věno. Ještě v 18. století stály před kostelem pranýře, kde matky nemanželských dětí musely stát a zpytovat své svědomí. Zajímavé je, že zde nemuseli stát otcové těchto dětí, kteří spáchali stejný hřích.

3.5 Paul Heinrich Dietrich von Holbach

Byl francouzským přírodovědcem a radikálním ateistou. Proslavil se především jako filosof. Holbach vychází z jedné osvícenské teze o všemocnosti výchovy: „Z člověka můžeme udělat všechno, co chceme.“¹⁰

⁹ DIDEROT, Denis. Jeptiška. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1963. S. 230.

¹⁰ HOLBACH, P. H. D. Společenský systém neboli Přirozené zásady morálky a politiky s kritickým pojednáním o vlivu vlády na mravy. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960. S. 65.

„Ženy, tvořící část lidského rodu nejvíce hodnou lásky a jakoby přírodou určenou k tomu, aby svému protějšku poskytovala největší štěstí, aby mírnila jeho drsnost, aby zjemnila jeho mravy, aby činila jeho duši vnímavější, způsobují často ve společnosti ty největší spousty.“¹¹

Podle Holbacha výchova žen v mnoha zemích si předsevzala vychovat z nich bytosti, které se až do své smrti nezbaví rozmarnosti, lehkomyšlnosti či nerozumu.

Tanec, šperky, vystupování – na toto se omezuje výchova mladé dívky ve vyšší společnosti. Náboženství zakazuje ženě snažit líbit se. Zde nalézáme paradox. Všechno to, čemu rodiče dívku učí, se soustřeďuje pouze na zájem líbit se ve společnosti. Čest ženy spočívá v ostýchavosti, zdrženlivosti a v zachování nevinnosti. Záliba v koketování a ve špercích, která je dívce vštěpována již od dětství, jako by ji vyzývala, aby zanechala oné nevinnosti a zdrženlivosti.

Mnozí rodiče nutí své dcery, aby přijaly nabídky k sňatku od mužů, kteří byli předem rodiči vybráni. Dívka je často vedena k oltáři a nucena přísahat věčnou lásku muži, kterého nikdy neviděla, kterého nemiluje. Žena je tak vydána napospas muži, kterému jde v mnoha případech jen o její věno.

„Ohledy, úcta, přátelství, touha líbit se jsou ke štěstí manželů ještě nutnější než láska. Avšak úcta se může zakládat jen na schopnostech ducha a srdce; jedině ony mohou dodat manželství trvalou pohodu.“¹²

Náboženství a politika znepřijemňují štěstí občanů u samého jeho pramene. Dle Holbacha je nespravedlivé nutit muže a ženy, aby spolu žili v nesváru po celý svůj život.

Dle Holbacha mravní zásady člověk poznává jen díky zdravému rozumu, nepotřebuje teologii. Lidé mají být spravedliví, dobří a přátelští ne proto, poněvadž jim to káže Písmo svaté, ale proto, abychom se zalíbili svým bližním. Je třeba se vyhnout všem zločinům a nemravnostem ne proto, že za to budeme pykat na onom světě, ale poněvadž budeme trestáni na tomto světě.

Náboženská morálka je opakem přirozené morálky, protože omezuje používání rozumu, ruší svobodu, znehodnocuje přirozené ctnosti, jako je manželská láska a ospravedlňuje otroctví poddaných, jak mužů, tak žen.

¹¹ HOLBACH, P. H. D., pozn. 10, s. 359.

¹² HOLBACH, P. H. D., pozn. 10, s. 361.

Skutečná sexuální revoluce se projevila v 18. století. Přinesla ideologický převrat v pojetí sexuální svobody. V této době sílilo přesvědčení, že církev a její instituce, ani jiné světské úřady nemají právo zasahovat do soukromí jedince.

3.6 Donatien Alphonse François, markýz de Sade

Nežživočišnějším pudem člověka je pud sexuální. Ve zvířecí a lidské sexuální oblasti neexistuje tak velký rozdíl. Zvířecí sexuální život je do značné míry podobný tomu lidskému: mnoho zvířecích tvorů žije monogamně. Samci jsou většinou v sexuálním životě agresivnější než samičky. Námluvy jsou často spojovány se žárlivostí. K dobývání samičky patří boj, nebo alespoň ohrožování soka. Ani v tomto směru se lidé neliší od zvířat. Tedy Homo sapiens není jako sexuální individuum nějak zvláštním rodem.

Předpokládáme-li, že se člověk na zemi objevil o něco později než ostatní tvorové, příroda ho neobdařila ničím, co by odřekla jiným.

V 18. století existovalo několik zákonů a dekretů proti výstřelkům, neřestem, proti rozvrácení rodinného života, proti sexuální výstřednosti, proti svádění mladistvých a proti perverzitám – jenomže horní vrstva se těmito nařízeními nemusela řídit. V oblasti sexu neexistovaly žádné meze mezi třídami, sex překonával všechny hranice.

Romány zabývající se morálkou měly obvykle podobné schéma: výše postavený muž svede ženu z nižší třídy, kterou její lehkomyšlná povaha přivede do záhuby. Anebo žena odolá pokušení a všechno skončí dobře. Pravda, ani žena nebyla vždy bez viny, ale hlavní vina tentokrát padala na hlavu muže. Muž byl tím mefistofelským prvkem. V těle muže byl uvězněn ďábel sexuality. Toto rozdělení odpovědnosti bylo nové. Až doposud se různé poklesky a vina přičítaly vždy ženě, po celá tisíciletí byla onou svůdkyní Eva. Nyní se stal svůdcem Adam.

Je zajímavé, že literatura učinila z ženy obětního beránka v době, kdy ženy zaujímaly ve vyšších společenských vrstvách uznání. V literatuře ženu spatřujeme jako slabou a trpící, za svůj pád musela platit sociální klatbou nebo i vlastním životem. Zatímco muži obvykle ušli svému spravedlivému trestu. Téma padlé ženy patří neodmyslitelně k nejstarším rekvizitám světové literatury. Najdeme je tam, kde společnost požadovala po ženě panenskou čistotu až do uzavření manželství.

Donatien Alphonse François, markýz de Sade byl francouzský aristokrat, autor pornografických knih. Během období Francouzské revoluce byl několikrát obviněn

z únosů, sadismu a pobuřujících sexuálních praktik. V roce 1791 vydal svůj první a nejslavnější sadistický román – *Justina čili prokletí ctnosti*. Toto dílo patří do sérií románů o padlých dívkách, jichž v 18. století vyšla spousta. Jenomže markýz de Sade se vydává opačnou cestou než Abbé Prévosta, který tento literární žánr zahájil svou *Manon Lescaut*. Neřestnost se vyplácí a ctnost není k ničemu – takto markýz de Sade vnímá běh světa. Budoucnost udělala z markýze de Sade perverzní zrůdu.

De Sade rozvrátil veškeré zábrany, ale také začal ospravedlňovat své tužby a přičítat je vlastním základním živočišným nutkáním, až se nakonec stal jejich otrokem. Tyto pudy ovládaly jeho psaní, představivost i celý jeho intelekt. Markýz de Sade byl toho názoru, že lidské bytosti nejsou nadřazeny zvířatům. V celém živočišném a rostlinném světě neexistuje hierarchie nadřazenosti nebo podřadnosti.

De Sade zašel až tak daleko, že s jistým uspokojením uvažoval o možnosti sebezničení lidstva. „*Toto naprosté zničení by pouze přírodě vrátilo příležitost k tvoření, které jsme jí odebrali svým vlastním množáním.*“¹³

Děti by měly patřit státu. Levicový postoj markýze poukazuje na požadavek levicových stran, které mají vrozenou averzi vůči rodině a považují ji za individualistickou formu snažící se oddělit od společnosti a státu. Odpor de Sada nabíral extrémnější podobu. Tvrdil, že každá společnost, která je založena na patriarchátu, by měla učinit incest mezi sourozenci povinný.

Moderním zakladatelem nauky o duševních poruchách v oblasti sexuality byl soudní lékař Richard von Krafft-Ebing. Jeho největší zásluhou bylo, že jasně vymezil pojem masochismus. Rakouský spisovatel Leopold von Sacher-Masoch ve svých románech ukázal nový typ muže. Muže, který je vzrušen bolestí, která mu je způsobována ženami. Leopold von Sacher-Masoch se tímto proslavil stejně jako markýz de Sade. Podle jehož románů byla sexuální rozkoš vyvolána způsobením bolesti jinému jedinci, pojmenována sadismem.

Oxfordský historik Faramerz Dabhoiwala je toho názoru, že největší sexuální revoluce proběhla v 18. století. V tomto období se společnost vymanila z okovů sexuální disciplíny. Sexualita není ničím nemněným. 18. století představuje spojnicí mezi tím, jak vypadají naše současné postoje k sexu, a tím, jaké postoje převládaly po většinu západní historie. Tato revoluce nepřinesla společnosti jen kladné body. Odvrácená strana sexuální

¹³ Bertrand d'Astorg in KUEHNELT-LEDDIHN, E. von. *Levicové smýšlení: [od de Sada a Marxe k Hitlerovi a Pol Potovi]*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2010. ISBN 978-80-7357-571-7. S. 85.

revoluce svědčí o sexuální nesvobodě, o rozmachu prostituce, o útlaku, hanbě a o přílivu venerických onemocnění.

Boom mužského šovinismu můžeme nalézt v mnoha anglických románech, jejichž motivem je boj ženské ctnosti s mužským chtíčem. V tomto století se objevuje pornografická literatura, která byla dílem především prostitutek, které popisovaly svůj život, své lásky.

Největší změnou, kterou Dabhoiwala popisuje je zrod západního konceptu, podle něhož se sexualita stala něčím osobním, záležitostí soukromí člověka.

Donatien Alphonse François, markýz de Sade vytvořil fascinující mytologii naší temné stránky. Skrze své sexuální představy nám de Sade ukazuje náš démonický potencionál. V jeho sadistických dílech hraje důležitou roli svazování a pouta. My všichni jsme připoutáni k životu, vášním, povinnostem. Kdykoliv něco plně prožíváme, tak jsme zároveň určitým způsobem k tomu připoutáni a nejsme volní.

U markýze de Sade je vždy spoutávána žena. Právě žena je nositelem duše, muž dává podobu duchu. Duch hledá způsoby jak držet duši pod kontrolou. To můžeme pozorovat u různých náboženských skupin organizovaných ve jménu ducha, které se snaží spoutat duši tím, že mají moc nad výběrem sexuálního partnera pro přívržence, drží své stoupence daleko od rodin, vynalézají technologii programování a přeprogramování jedince, a podrobují ženy nejrůznějším úkonům podřizování, přičemž z nich často dělají předměty sexuálního vykořisťování.

Lásku v díle markýze de Sade nenajdeme, pokud zde není satirizována. Samotný zdroj romanopisectví markýze tvoří zkoumání erotiky. Podle markýze de Sade erotika na sebe bere mnoho podob: touhy po násilí, lásky k rozmarům, rozkoše z podřizování se a dominance. Manželství a láska k sobě jistě patří. V manželství láska znamená péči, sdílení, cit. Když v manželství propuknou neshody a manželský pár směřuje k rozvodu, považujeme tento průběh za pochybení lásky. Ale de Sade nám nabízí jinou myšlenku. V *Juliettě čili Slasti a neřesti* de Sade doporučuje, aby žena svému muži přinesla takové „ctnosti“ jako zradu, chtíč, nevěrnost, pokrytectví, dále ještě přidává napomenutí proti těhotenství, které kazí postavu a ohrožuje zdraví. Věci, kterých si na vztahu nejvíce ceníme, kritizuje. Snažíme se vyvarovat věcí, které nám markýz doporučuje.

Sadovská obrazotvornost určována násilím, neštěstím a perverzí se objevuje na nečekaných místech. Například pohádky dětem vypravují o zvěrstvech. Rodiče jsou zlí, vlk se obléká jako babička s úmyslem sníst dítě, děti umírají v říši kouzel. Dítě, jež má

dosud určitý odstup od morálních hodnot společnosti, si takovéo příběhy užívá. Někteří lidé namítají, že tato typicky sadovká témata v dětské literatuře jsou nebezpečná. Když však vezmeme markýze de Sade vážně, ukáže se, že naše duše se živý představami, které odrážejí jinou než ctnostnou stánku života. Kruté činy v literatuře nejsou stejného druhu jako kruté činy v reálném životě. Představovat si krutost není totéž co páchat ji.

Samozřejmě není možné vymezit jasnou mez mezi životem a představivostí. Představivost je vždy na hranici s jednou částí v mysli a s druhou částí v těle.

V řeckých zdrojích je Eros spojován s temnými silami: chaosem a Tartarem – obrovskou prázdnotou na dně světa. Erebus je místem, kde duše procházejí do Hádu, a tam se Eros zrodil. „*Manželství se snad uzavírají v nebi, ale jsou vysazena v pekle.*“¹⁴ V Platonově *Hostině* je láska potomkem množství a nedostatku. V lásce je obsaženo mnoho citu a fantazie, avšak je v ní i prázdnota. Láska umí být tvořivá, ale také destruktivní. Větší část literatury se zaměřuje na bolesti a radosti lásky, markýz de Sade obrací naši pozornost k jejím temným objektům.

Zásadním paradoxem, který je nám vnucován v každodenním životě, je hořká skutečnost, že udržujeme svět plný krutostí tím, že neuznáváme roli temných přání ve svých individuálních a společenských životech. Žijeme nevyrovnaný život: my versus oni, dobré versus zlé.

Světová náboženství nám nabízejí různé obrazy temných vášní od sexuálních výstředností indických chrámů po sochařské a literární portréty skandálních řeckých bohů a bohyň, po působivá zobrazení mučení Ježíše Krista. Biblické příběhy poukazují na silné vášně, které hrají v lidském životě stále svou roli. Paradoxně se právě církev obávala takřka pornografie mnohých biblických příběhů, které mohly nabídnout podrobnou reflexi vášně, a zastínila je moralistickým výkladem.

U markýze de Sade můžeme pozorovat, jak jdou zlo a touha nebo sex a krutost ruku v ruce. Naše úmysly směřují k tomu, co je ctnostné, kdežto hlubší touha inklinuje k temnému. Což je znamení, že naše duše prahne po svém temném „sourozenci“.

Náboženství klade důraz na slušnost a morálnost. Cílem osvícenského hnutí byl slušný, altruistický a občansky uvědomělý člověk, který se řídí rozumem a láskou.

¹⁴ MOORE, T. *Temný eros: o moci a bezmoci v mezilidských vztazích*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-530-X. S. 33.

Politická, sociální a kulturní situace však svědčí o něčem jiném. Setkáváme se se zkažeností. Utrpení člověka může být zapříčiněno přírodou – jako nemoci a smrt, avšak mnohem větší podíl je výsledkem toho, že lidé se navzájem zabíjejí a zraňují.

3.6.1 Pojetí sexuality u Michela Foucaulta

Moderní západní společnost začátkem 18. století zavedla nový dispozitiv – dispozitiv sexuality. Tento dispozitiv překryl předešlý dispozitiv manželského svazku, aniž by ho odstranil, jen přispěl ke snížení jeho významu. Tyto dispozitivы můžeme postavit proti sobě. Dispozitiv manželského svazku stojí na systému pravidel a zvyklostí. Jasně definuje co je zakázané a co je dovolené. Zatímco dispozitiv sexuality funguje v rámci „dynamických, polymorfních a konjunkturálních technik moci“¹⁵.

Michel Foucault ve své knize *Dějiny sexuality I. Vůle k věděni* definuje sexualitu jako „mimořádně vytížený bod, jímž procházejí mocenské vztahy: mezi muži a ženami, mezi mladými a starými, mezi rodiči a potomky, mezi vychovateli a žáky, mezi kněžími a laiky, mezi úřady a populací.“¹⁶

Podle Foucaulta počínaje 18. stoletím lze rozlišit čtyři strategické celky, které ve vztahu k sexu rozšířily specifické dispozitivы věděni a moci. Prvním z nich je hysterizace ženského těla, což znamená, že ženské tělo je zcela nasyceno sexualitou, která má zajistit společnosti pravidelnou plodnost.

Druhým strategickým celkem je pedagogizace dětské sexuality. Foucault definuje děti jako „omezené sexuální bytosti“¹⁷. Avšak i dítě může být sexuálně aktivní. Nicméně tato aktivita s sebou nese morální, fyzická, individuální i kolektivní nebezpečí. Pedagogizace dětské sexuality se projevuje především v boji proti onanii.

Socializace prokreačního chování nastoluje otázku, jak regulovat sexualitu, tak aby vedla ke zdravé prokreaci.

Posledním čtvrtým celkem je psychiatrizace perverzních slastí, pro které se hledala „technologie nápravy“¹⁸. U masturbace jako nástroj nápravy měla sloužit střídmost v pití a jídle, plnohodnotné zaměstnání a zpověď.

¹⁵ FOUCAULT, M. *Dějiny sexuality I: Vůle k věděni*. Praha: Herrmann & synové, 1999. S. 125.

¹⁶ Tamtéž, s. 121.

¹⁷ Tamtéž, s. 122.

¹⁸ Tamtéž, s. 123.

Učitelé a lékaři vedli různé kampaně, aby s tímto neblahým jevem skoncovali a objasnili jeho nepříznivé následky. Masturbaci byla věnována taková publicita, že to může vzbuzovat podezření, že zásadním cílem nebylo její zničení; nýbrž šlo o to organizovat tělesný a duševní vývoj. Podobně tomu bylo i s mnohými perverzemi, které byly katalogizovány lékaři a psychiatry.

Katolická zpověď se stala regulačním nástrojem sexuálního života věřícího. Vlivem protireformace začala církev trvat na pravidelných zpovědích. Nejen činy, ale i myšlenky o sexu byly nyní vynášeny na světlo. Na konci 18. století se ze zpovědi jako projevu kajícího stala zpověď v podobě vyšetřování.

Michel Foucault se stavěl kriticky vůči tzv. represivní hypotéze. Podle které byla sexualita od 17. století cenzurována, vystavena přísné kontrole, a jejím hlavním úkolem bylo rozmnožování lidského druhu. Podle Foucaulta docházelo k nárůstu diskursů hovořících o sexualitě jak z hlediska jedince, tak z hlediska života společnosti. Vznikaly nové vědecké disciplíny jako například psychiatrie, medicína, biologie či demografie, které z ekonomického, politického a technického zájmu sexualitu analyzovaly a kategorizovaly.

Sexualita představuje pro moc cestu k regulaci populace, která se stává klíčovým jevem pro řešení ekonomických a politických záležitostí. Populace je nově vnímána jako kapacita s produktivním potencionálem, a jsou jí určeny demografické znaky jako průměrná délka života žen a mužů, porodnost či zdravotní stav obyvatel.

V moderní společnosti téma sexuality není „zametáno pod koberec“. Naopak, sexualita reprezentuje nepřetržitý zdroj diskuzí a zkoumání.

3.6.2 Sexualita a výzkum Alfreda Kinseyho

Sexualita má nepochybně biologický základ, protože se ženské a mužské pohlavní orgány liší. Navíc zde existuje jakýsi biologický imperativ, který nám velí rozmnožovat se, aby lidský druh nevymřel. Většina lidí v naší společnosti je heterosexuálně orientována. Kromě heterosexuálního styku se vyskytují i jiné formy sexuálního zaměření. Freud tvrdil, že lidé jsou „polymorfně perverzní“¹⁹. Tím chtěl naznačit, že lidé mají různé sexuální zájmy či záliby, kterými se nechávají unést i v takové společnosti, která to zakazuje. Ve všech společnostech existují určité normy chování, které některé praktiky povolují,

¹⁹ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4. S. 122.

zatímco jiné zakazují. Antropologové se domnívají, že většina sexuálních zvyklostí je spíše naučená než vrozená. I měřítka ženské krásy se mohou u různých kultur lišit: některé kultury obdivují štíhlou postavu, v jiné dávají přednost ženám bujnějších tvarů. V některých kulturách je prsům připisován erotický význam, zatímco u jiných nejsou považovány za zdroj sexuálního vzrušení.

Postoj západní společnosti k sexualitě se utvářel především pod vlivem křesťanství. V devatenáctém století byly náboženské představy o sexualitě částečně nahrazeny představami lékařskými. Avšak tyto představy byly zpočátku tak rigidní jako ty církevní. Někteří lékaři zdůrazňovali, že onanie může způsobovat šílenství či slepotu, orální sex byl pokládán za příčinu rakoviny.

V současné době existuje daleko liberálnější přístup k lidské sexualitě, který se rozvinul především v 60. letech minulého století. Ve většině západních zemí v posledních desetiletích převládly tolerantnější názory na sex. Například ve filmech můžeme vidět scény, které by v minulosti byly naprosto nepřijatelné.

Sexuální revoluce v 60. letech úzce souvisela s hnutím hippies v Americe. Toto hnutí propagovalo především volnou lásku, rovnost pohlaví a ras.

První rozsáhlejší výzkum sexuálního chování uskutečnil americký psycholog Alfred Kinsey ve Spojených státech, ve 40. a 50. letech. Výsledky jeho výzkumu americkou společnost značně šokovaly. Jeho výzkum vyvolal bouřlivé reakce a diskuze, protože narušil dosavadní představy o sexualitě a zabýval se tabuizovanými tématy.

Kinsey zjistil, že 84 % mužů mělo předmanželský sex, 70 % mužů v životě navštívilo prostitutku. Více jak 90 % mužů někdy provozovalo onanii a více jak 60 % mužů mělo zkušenost s nějakou formou orálního sexu. Mezi ženami mělo předmanželský pohlavní styk 50 % žen. Tyto statistiky dokládají, jaký může být rozpor mezi veřejně přijatelnými postoji a skutečným lidským jednáním.

Sexuální aktivita v dnešní době obvykle začíná v mladším věku, než tomu bylo u předchozích generací. Jednou z nejvýraznějších změn je to, že ženy dnes očekávají od svých partnerů sexuální uspokojení. Nechtějí tedy pouze dávat, ale i přijímat.

3.7 Marie Jean Antoine Nicolas de Caritat, markýz de Condorcet

Nicolas de Condorcet byl francouzským filosofem, matematikem, liberálně demokratickým politikem a jedním z představitelů francouzského osvícenství. Zastával funkci člena Francouzské Akademie, jejímž cílem bylo dohlížet na čistotu francouzského jazyka. Také se pohyboval v okruhu tzv. Encyklopedistů, kteří se pokoušeli shrnout veškeré lidské poznání.

Condorcet je také znám svojí mimořádnou obhajobou rovných ženských práv a zákazem otroctví v zámořských koloniích Francie. Condorcet aktivně vypracoval několik legislativních návrhů pro Zákonomárné národní shromáždění, jehož byl předsedou. Tyto návrhy se týkaly koloniální reformy a reformy obchodu s otroky. Kromě toho, také obhajoval náboženská práva menšin a reformu trestního práva. Jeho názory na vzdělání žen byly obzvláště progresivní například v tom, že by ženám měly být zpřístupněné všechny profese, ve kterých by prokázaly talent. Ve své době za toto tvrzení sklídl posměch a opovržení jak u levicově tak pravicově orientovaných politických stran.

V diskuzi o vztahu pohlaví se udržel až do 20. století dva Condorcetovy argumenty. První argument kritizuje názor, že „*ženy navzdory nadání duchem, ostrovtipem a schopností rozumného úsudku, který je v nich rozvinut stejnou měrou jako u subtilních dialektiků, se nikdy nedají vést tím, čemu říkáme rozum.*“²⁰ Podle markýze se ženy neřídí rozumem svých mužů, za to však svým vlastním. Rozum ženy je naprosto legitimní. Zájmy žen a mužů nejsou stejné, což je podle Condorceta vina zákonů. Stejně věci pro muže a ženu nemají tentýž význam. Ženy se mohou nechat vést jinými principy a usilovat o jiné cíle než muži, aniž by to znamenalo, že jim chybí rozum.

Druhý argument spočívá v odmítnutí zásady klasického liberalismu, podle které politická práva náleží jen materiálně a duševně nezávislým individuím. Mezi tyto jedince ovšem nepatřily ženy, protože byly považované za nevzdělané a po právní stránce byly závislé na svých mužích.

Již v roce 1787 obhajoval rovné volební právo pro ženy, tak pro muže. Jeho příspěvek *O přiznání občanského práva ženám* v časopise *Journal de la Société de 1789* vyvolal velký ohlas. Vyřazení žen z „přirozených práv“ považoval za „akt tyranie“²¹,

²⁰ BOCKOVÁ, G., pozn. 2, s. 62.

²¹ Tamtéž, s. 62.

neboť i ženy jsou bytosti, které mají smysly a dovedou si osvojit morální ideje a rozumně o nich uvažovat. Právě toto je základem občanských práv, a proto „nemá mít buď žádný jednotlivec lidského rodu skutečná práva, nebo je mají mít všichni a kdo se postaví proti právu jiné bytosti, ať už je jakéhokoliv vyznání, barvy pleti nebo pohlaví, ztratil tím svá vlastní práva. I ženy milují svobodu a mají politické schopnosti.“²²

Condorcet patřil mezi přední aktivisty Cercle Social, což bylo společenství, které prosazovalo rovnost všech žen a mužů v politice a legislativě. Tento klub se scházel v domě Sophie de Condorcet, manželky markýze, která jeho názory podporovala a možná ho dokonce inspirovala. Cercle Social se zabýval více občanskými právy než politickými. Bez občanských práv by politická práva byla bez užitku. Rovnost manželství a možnost rozvodu měly být podstatou demokracie uvnitř rodiny, která se považovala za základ politické demokracie. Toto společenství dále řešilo otázku ochrany žen vůči fyzickému násilí, otázku chudoby, otázku výdělečné činnosti žen, reformu práva na dědictví a majetek a samozřejmě otázku vzdělání žen.

Revoluční klub Cercle Social v některých svých činnostech dosáhl úspěchu. Například Zákonomárné shromáždění schválilo zákon o rozvodu, který byl v Evropě ojedinělý. Umožňoval rozvod manželství na základě souhlasu obou partnerů. Počet návrhů na rozvod manželství radikálně vstoupil.

Cercle Social byl zakázán po masakru na Martově poli v roce 1791. Avšak někteří představitelé klubu se přidali k tzv. girondistům, což byla skupina demokratických politiků. Nicméně kvůli frakčním bojům museli bojovat o holé životy, a ženská otázka tak byla odložena.

3.8 Olympe de Gouges

Olympe de Gouges byla francouzská spisovatelka s feministickými a demokratickými názory. Ve své *Deklaraci práv ženy a občanky* kritizovala především nerovnost pohlaví a nadvládu mužů. V úvodu tohoto díla odsuzuje přetvářku mužů, kteří volají po svobodě a rovnosti, které ženám nejsou dány. Jejím hlavním cílem bylo poukázat na to, že ženy jako muži, mají právo na štěstí a svobodu. Před zákonem jsou si všichni rovni, tudíž i ženy mají být odpovědné za své činy, stejně jako muži. De Gouges přímo

²² BOCKOVÁ, G., pozn. 2, s. 62.

vyzývá ženy, aby si uvědomily všechny křivdy a bezpráví, kterých se jim dostává v područí mužů.

Podobu společenské smlouvy jak ji navrhl Locke nebo Rousseau přenáší svým způsobem na manželské vztahy, klade důraz na rovnost muže a ženy ve svazku manželském. Majetek musí patřit oběma manželům, a dědictví má přecházet na děti bez ohledu na to, zda se narodily v manželství nebo mimo manželství. Pokud by muž nedodržel manželský slib, měl by vyplatit ženě odškodnění odpovídající jeho majetku. V opačném případě má být potrestána žena.

Podle Olympe de Gouges se všechny ženy rodí svobodné a rovnoprávné s muži. Sociální rozlišení se může zakládat pouze na společenské užitečnosti. Jediným zdrojem veškeré suverenity je národ, který je společenstvím mužů stejně jako žen.

V roce 1789 byla přijata *Deklarace práv člověka a občana* (francouzsky: *La Déclaration des droits de l'homme et du citoyen*), jejíž definice aktivního občana jednoznačně vylučovala ženy. Ve francouzském jazyce slovo „*homme*“, tedy člověk je identické se slovem muž. To vzbouzí dojem, že žena nemá nic společného s člověkem.

Zákon musí být vyjádřením svobodné vůle, tudíž všichni občané a občanky se na jeho vytváření musí podílet osobně. „*Žena má právo vstoupit na popravčí lešení, musí tedy mít stejné právo jako vstoupit na řečnickou tribunu.*“²³ Po bok svobody staví spravedlnost, která má zajistit přirozená práva.

„*Jestliže se můj pokus o to, aby se mému pohlaví dostalo respektovaného a spravedlivého postavení, jeví v současné době za paradox, v němž jsem vlastní vinou uvízla, jako pokus o dosažení nemožného, potom přenechám lidem budoucnosti tu čest, aby se této otázky znovu chopili.*“²⁴

Olympe de Gouges byla za své kontroverzní a revoluční myšlenky sřata gilotinou. Po její smrti byly rozpuštěny všechny ženské spolky a shromažďovací právo pro ženy bylo zakázáno. Olympe de Gouges patří mezi politické oběti Velké francouzské revoluce, avšak jednu z mála, kdo upozorňovali na nerovnosti mezi pohlavími.

Historický význam této ženy a ostatních přívrženců, kteří prosazovali občanská práva žen, nespočívá v tom, že ztroskotali, ale že vůbec existovali.

²³ BOCKOVÁ, G., pozn. 2, s. 70.

²⁴ Tamtéž, s. 68.

4 Významní představitelé feministického myšlení

V evropských zemích se feministické názory začaly šířit souběžně s osvícenstvím. Francie nebyla jedinou zemí, kde se tyto názory objevovaly. Feministické postoje zaujímaly i angličtí intelektuálové a spisovatelé – Mary Wollstonecraft, John Stuart Mill a Harriet Taylor Mill, Jane Austenová či sestry Brontëovy.

V rámci historie feminismu můžeme hovořit o třech vlnách. Každá z těchto etap měla jiné požadavky a cíle. První obhájci feminismu kladli důraz na legislativní zakotvení rovnoprávnosti, tj. odstranění diskriminačních zákonů, které zakazovaly ženám volit, studovat na školách či dědit. Mezi představitele první vlny lze zařadit Mary Wollstonecraftovou a Johna Stuarta Milla. Po úspěšném odstranění těchto legislativním překážek se hlavním zájmem feministek staly příčiny stále nerovného postavení žen ve společnosti – otázky jazykových struktur, otázky intimního života, sexuality apod.

4.1 Mary Wollstonecraftová a Obhajoba ženských práv

Mary Wollstonecraftová byla anglická spisovatelka a feministka. Je autorkou spisu *Obhajoba ženských práv (A Vindication of the Rights of Woman)* z roku 1792, ve kterém požadovala rovnost žen a jejich právo na vzdělání. Tato kniha je nejznámějším feministickým textem z doby osvícenství. Žena je zde popisována jako inteligentní, racionální a nezávislá bytost. Bytost, která dokáže krotit své emoce, naplnit a určovat si svojí vlastní budoucnost.

Ženám byly vždy připisovány vlastnosti a schopnosti, které byly protikladem představ o mužském charakteru. Wollstonecraftová zakládá svoji argumentaci na předpokladu, že představy o ženské povaze a vlohách definovanými muži jsou v základu nelogické a vnitřně si odporují. Například od žen se vyžadovala počestnost, ale jejich povaze je současně odepřena síla charakteru, která je nutná k udržení této počestnosti. Podle Wollstonecraftové „*svoboda je matkou ctnosti, a pokud jsou ženy už svou povahou otrokyně a není jim dovoleno dýchat ostrý a posilující vzduch svobody, pak musejí navždy malátnět jako exoti a nutně být považovány za krásné chyby přírody.*“²⁵

²⁵ OATES-INDRUCHOVÁ, Libora. *Dívčí válka s ideologií: klasické texty angloamerického feministického myšlení*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. ISBN 80-85850-67-2. S. 23.

*Ženám běžně nazývaným dámy, se nemá ve společnosti odporovat, nesmějí vynakládat žádnou manuální námahu; a očekávají se od nich pouze negativní ctnosti, pokud se tedy nějaké ctnosti očekávají – trpělivost, poddajnost, dobrá nálada a pružnost – ctnosti neslučitelné s jakýmkoli intelektuálním výbojem.*²⁶

4.1.1 Mary Wollstonecraft versus Jean-Jacques Rousseaua

Wollstonecraftová na rozdíl od Rousseaua byla toho názoru, že vzdělávání žen by mělo obsahovat stejná privilegia jako vzdělávání mužů. Dokonce navrhovala, že obě pohlaví by měla být vzdělávána společně. Vzdělání žen by mělo dosahovat takové úrovně, aby ženy získaly určitou nezávislost na mužích.

Rousseauova představa ženství se silně střetává s vizí Mary Wollstonecraftové. Wollstonecraftová se vysmívá poslušné manželce *Emila*, která miluje domov a plní všechny tužby svého manžela. Podle ní má žena vyvstat z nevědomosti a z letargie. Tato spisovatelka prosazovala emancipaci celého ženského pohlaví, a tím předčila svoji dobu.

Rousseaua považoval mateřskou úlohu jako povinnost, která plyne z přirozenosti. Mary Wollstonecraftová naopak spatřovala v mateřské úloze zodpovědnost, která vyžadovala, aby ženy dosáhly vzdělání. Teprve poté jim mohou být přiznána práva. „*Učiňte z žen rozumné bytosti a svobodné občanky a potom se z nich stanou i dobré hospodyně a matky.*“²⁷ Wollstonecraftová tvrdila, že ženy mají nárok na občanská práva z pozice svého mateřství, a také proto, že vychovávají děti.

Dále měla silné námitky o Rousseauových důvodech, jimiž hájil své odmítavé stanovisko vůči rovnému vzdělávání. „*Pokud by muži velkoryse uvolnili naše okovy a souhlasili s racionálním partnerstvím místo otrocké poslušnosti, staly bychom se pozornějšími dcerami, citlivějšími sestrami, věrnějšími manželkami a rozumnějšími matkami – zkrátka lepšími občany.*“²⁸

Jean-Jacques Rousseaua byl toho názoru, že dívka má být vychovávána doma pod dozorem rodičů. Její povinnosti se jí mají stát radostí, aby je vykonávala s potěšením a byla v životě šťastná.

²⁶ OATES-INDRUCHOVÁ, L., pozn. 25, s. 24.

²⁷ BOCKOVÁ, G., pozn. 2, s. 104, 105.

²⁸ KALNICKÁ, Z., pozn. 5, s. 54.

Někteří sociologové se domnívají, že první feministické snahy vznikaly již v sedmnáctém století v tzv. hnutí preciozek, toto hnutí se týkalo pouze šlechty. Jednalo se o skupiny žen, které požadovaly řešení vztahů mezi ženami a muži – odmítaly rodinu, manželství, po porodu opouštěly své děti, jako samozřejmost pokládaly přístup ke stejnému vzdělání, jako mají muži.

V 18. století se vztahy mezi muži a ženami zjemňují. Muži z vyšších společenských kruhů se stávají „zženštěnými“ v chování či v oblékání. Někteří sociologové mluví o první krizi maskulinity.

Rousseaua napadal feminizaci mužů a maskulinizaci žen, píše: „*je dnes téměř zázrakem, když někdo patří ke svému vlastnímu pohlaví.*“²⁹ Kládí velký důraz na patrné rozdíly mezi ženami a muži. Za příčinu zrušení francouzské společnosti považoval ženy, ať už královny, spisovatelky, aristokratky či milenky.

Rousseaua jako jeden z teoretiků společenské smlouvy, používá ve svém díle *Společenská smlouva* neutrální jazyk, tzn., že užívá všude pojem člověk, což vzbuzuje dojem, že se jeho postoje na svobodu a rovnost týkají všech lidí, jak mužů, tak žen. V této práci zkoumá, jaké společenské uspořádání by nejvíce vyhovovalo lidské přirozenosti a které by nabídlo nejlepší příležitost k rozvoji osobnosti. Rousseaua byl proti zastupitelské demokracii, podle něj všeobecnou vůlí, kterou se má zákonodárná moc řídit, vždy reprezentuje muž.

V době Velké francouzské revoluce ženy nebyly v politickém slova smyslu občankami, neměly právo volit a být voleny. Nicméně se do bojů za svobodu, rovnost a bratrství zapojily, a často sebe samy občankami nazývaly. Rousseaua považuje ženy za potenciačně nebezpečné, a to díky své „neuspořádanosti“, která musí být krocena rozumem. V korespondenci d'Alembertovi píše: „*Ještě nikdy nezmizel u obzoru nějaký národ na základě přemíry vína, zmizely všechny na základě nepořádku žen.*“³⁰

V této době měly ženy i své obhájce v řadách významných francouzských intelektuálů jako byl například markýz de Condorcet, který prosazoval tzv. přirozená práva člověka – právo na svobodu, majetek a rovnost před zákonem, která byla vyjádřena v *Deklaraci práv člověka a občana* v roce 1789, platí také pro ženy.

Dle Rousseaua ženy jsou schopné rozumové aktivity, ale tato aktivita je jinak zaměřena. Neboť píše: „*hledati odtažitě a spekulativní pravdy, zásady, poučky, vědecké,*

²⁹ KALNICKÁ, Z., pozn. 5, s. 44.

³⁰ Tamtéž, s. 47.

vše, co hledí zevšeobecňovati pojmy, nikterak nepatří se ženám.“³¹ Ženy nedostatek abstraktního myšlení kompenzují jinými schopnostmi, jako je dobrý vkus, praktické myšlení či něžné cítění.

Rousseaua rozděluje lidskou přirozenost na mužskou a ženskou. „Přirozenost ženy a muže je něco úplně odlišného a ukazuje tak marnost všech hádek o přednost či rovnost pohlaví, jako by každé z nich, jdouc za svým přirozeným cílem dle svého zvláštního určení, nebylo tak dokonalejší, než kdyby se podobalo druhému. V tom, co mají společného, jsou si rovni, v tom, v čem se liší, nelze je srovnávat.“³² A dále: „Žofie má býti žena, jako Emil je muž; tj. má míti, vše, co se sluší přirozené povaze jejího rodu a pohlaví, aby byla na svém místě v řádě hmotném i mravním.“³³

Podle Rousseaua by rovnoprávné postavení žen, jejich svoboda a vstup do veřejného prostoru zapříčinilo rozpad patriarchální rodiny, který by následně znamenal rozpad celé společenské struktury.

Žena nemusí být vzdělaná. Postačí rodiče, kteří ji instruují o jejich povinnostech a rozvíjejí ty schopnosti, které přispějí k tomu, aby byla svému manželovi příjemná. Funkci „instruktora“ poté převezme její muž. Rodiče musí vést dívku k sebeovládání, neboť tuto vlastnost bude dívka nejvíce potřebovat, aby byla poddajná a snášela příkoří a bezpráví. Žena je závislá na mínění ostatních lidí, a podle toho se musí umět chovat.

Žena může zasahovat nepřímo do veřejného života, a to svým působením na muže něžnostmi, tzv. ženskými zbraněmi, sváděním, lstí atd. Rousseaua z toho vyvozuje, že „silnější je tak zdánlivě pánem a ve skutečnosti poddaným slabšího.“³⁴

4.2 John Stuart Mill a Harriet Taylor Mill

John Stuart Mill patřil k anglickým filosofům, liberálním politikům a zastáncům ženských práv a emancipace. Mezi jeho významná díla patří esej *O svobodě* (*Essay on Liberty*, 1859) a esej *O poddanství žen* (*The Subjection of Women*, 1869).

V eseji *O Poddanství žen* Mill analyzuje skutečnost, že v křesťanské Evropě, plně idejí o rovnosti a svobodě, ženy zůstávají v postavení nevolnice.

³¹ KALNICKÁ, Z., pozn. 5, s. 47.

³² Tamtéž, s. 47.

³³ Tamtéž, s. 47.

³⁴ Tamtéž, s. 49.

Podle Milla podřízenost žen vychází z prostého faktu, že v počátcích lidské společnosti byla žena fyzicky slabší a vždy se nacházela v područí muže. Z tohoto důvodu Mill usuzuje, že žena žila „přirozeným“ způsobem v submisivním postavení, a z této tradice se nerovnost ženy a muže stala zákonem.

Vztah mezi ženou a mužem Mill popisuje jako vztah subordinace a dominance. Instituce manželství poskytuje jednostranné výsady jen jednomu z partnerů – manželovi, a to na úkor práv druhého partnera, tedy manželky.

John Stuart Mill se dále zabývá intelektuálními rozdíly mezi pohlavími. Absence ženského pohlaví v politice, ve vědě či ve veřejném životě není vinou nedostatku intelektu, nýbrž sociální situací, ve které se ženy nacházejí. Společenská spravedlnost a svoboda jednotlivce jsou možné jen za předpokladu rovnosti obou pohlaví.

Mill dále zastával názor, že by volební právo měly získat i ženy. John Stuart Mill společně s Mary Wollstonecraftovou přispěli ke vzniku ženských hnutí. Sufražetky inspirované Millem usilovaly o právo na vzdělání, na majetek, o základní občanská práva a volební právo. Sufražetky upozorňovaly, tak jako Condorcet na paradox, že vzdělané, nezávislé a samostatné ženy volit nemohou, ale nevzdělaní a nesamostatní muži ano. Dále poukazyvaly na to, že v evropské stavovské společnosti směly ženy volit, i když jen skrze své mužské zástupce.

Radikálnost postojů manželů Johna a Harriet Millových převyšovala myšlení většiny žen v tehdejší době.

Harriet Taylor Mill zastávala demokratické politické názory a angažovala se v radikálních kruzích utilitaristů. S Johnem Millem se seznámila v roce 1830 a tato známost přerostla v hlubokou citovou náklonnost. Mill byl překvapen její inteligencí a od té doby požadoval, aby četla a komentovala všechno, na čem pracoval. Mill veřejně prohlašoval, že Harriet byla ideovou spoluautorkou jeho článků a teoretických prací. Chtěl jí věnovat *Principy politické ekonomie*.

Od svého seznámení si Harriet Taylorová s Millem vyměňovali názory na téma ženská práva. Práce, které se dochovaly, ukazují, že Harriet zastávala radikálnější postoje vůči nerovnoprávnému postavení žen než Mill. Její zájem probudila filosofie Roberta Owena, který hlásal socialistické myšlenky.

Ve svých pracích Harriet Taylor kritizovala ekonomickou závislost žen na mužích a navrhovala důkladnou reformu manželského práva. I když Mill sdílel přesvědčení Harriet

o rovných právech mužů a žen, nebyl příliš nakloněn ekonomické nezávislosti žen. Harriet usilovala o to, aby ženám bylo dovoleno vydělávat si na živobytí svépomocí.

Nejvýznamnějším dílem Harriet Taylor Mill je esej *Volební právo žen* (*The Enfranchisement of Women*, 1851). Tento esej je nejnázornějším vyjádřením spisovatelčiných názorů na situaci žen ve společnosti. I když tuto práci napsala Harriet, objevila se pod jménem Johna Stuarta Milla. To samé se stalo s Harrietiným článkem v *Morning Chronicle* (28th August, 1851), kde navrhuje přijmout zákony, které by ochránily ženy před násilím manželů. Na základě těchto záznamů se tyto práce připisují Millovi, i když Mill veřejně prohlásil, že autorkou je Harriet Taylor Mill.

Před smrtí Harriet manželé spolupracovali na díle *Poddanství žen* (*The Subjection of Women*). V dějinách filosofie se tato kniha opět připisuje Johnu Stuartovi Millovi, i když z jeho dopisu Harriet se dozvídáme, že „*Nebudu spokojen, dokud nedovoliš, aby naše nejlepší kniha, kniha, která vyjde, nesla obě naše jména na obálce. Mělo by to tak být se vším, co jsem publikoval, ale kniha, která obsahuje naše nejlepší myšlenky* (*The Subjection of Women*), *pokud by měla nést pouze jedno jméno, mělo by to být jméno tvoje.*“³⁵

Dcera Harriet Taylor, Helen Taylor, pomáhala po smrti své matky Millovi s dokončením eseje *Poddanství žen*, a nadále s ním spolupracovala dalších patnáct let. Helen také aktivně pracovala v hnutí za volební právo žen; byla jednou ze zakládajících členek Kensington Society. Tato organizace bojovnic za ženská práva jako první zveřejnila petici požadující volební právo pro ženy v celé Anglii. Helen doprovázela Johna Milla do Dolní sněmovny, kde se pokusil dosáhnout toho, aby byl přijat dodatek k zákonu, který by zaručoval ženám stejná politická práva, jako měli muži. Avšak tento dodatek nebyl schválen: 196 poslanců bylo proti a 73 pro.

John Stuart Mill byl jedním z mála vlivných intelektuálů, který se aktivně účastnil politického boje proti různým formám diskriminace žen: za jejich občanská a politická práva, za sociální reformy, týkající se postavení žen ve společnosti, obzvláště v oblasti vzdělání. Po smrti Harriet, Mill pokračoval ve spolupráci s mnohými významnými osobnostmi formujícího se ženského hnutí. John Stuart Mill si dopisoval s Elizabeth Candy Stanton, představitelkou prvního ženského hnutí v USA.

³⁵ KALNICKÁ, Z., pozn. 5, s. 60.

Roku 1865 John Stuart Mill získal funkci poslance britského parlamentu. Dle historických zdrojů byl vůbec prvním, kdo do svého politického programu zařadil boj za volební právo žen. Během svého politického působení podpořil několik legislativních reforem zaměřených na zlepšení postavení žen, například podporoval zákon o rozvodu. Dále obhajoval zákon, který měl umožnit, aby vdané ženy mohly volně disponovat majetkem.

I když Millova politická činnost nebyla příliš úspěšná (volební právo žen ve Velké Británii bylo uzákoněno v roce 1918), jeho zásluha v této oblasti je nesporná.

Spis *Poddanství žen* vyvolal velkou reakci i u českých feministek v 19. století. Četl jej Tomáš Garrigue Masaryk se svou manželkou Charlottou, dále Karolína Světlá či Eliška Krásnohorská.

Postoje Harriet Taylor Mill na problematiku postavení žen ve společnosti jednoznačně patří k nejradikálnějším z období první vlny feminismu. Žádá pro ženy politickou a občanskou rovnost, rovnost v oblasti zaměstnání a vzdělání. Požaduje, aby stát nezakazoval rozvody manželství.

Její názory na společenské postavení žen, obzvláště na problém emancipace žen, které publikovala v několika časopisech, zůstaly až do druhé poloviny dvacátého století zapomenuty. Souborná edice všech jejích spisů, která ji již nepředstavuje jako „přívěsek“ k Millovi, ale jako nezávislou a samostatnou myslitelku, byla vydána v roce 1998.

Filosofická východiska J. S. Milla a Harriet Taylor Mill se vyznačují utilitaristickou a liberalistickou pozicí. Situace žen, kterou charakterizují pojmy nesvoboda, útlak a otroctví, je v přímém rozporu s principy rovnosti a individuální svobodou, ale je i značnou bariérou společenského rozvoje a dosažení úplného lidského štěstí.

John Stuart Mill zdůvodňuje nutnost osvobození ženského pohlaví tím, že odstraněním poddanství žen se může vytvořit prostor pro každého jednotlivce, tedy pro ženu a muže, ve kterém budou moci rozvíjet své dovednosti. Tím by dosáhli nejvyšší míry osobního štěstí, od čeho se následně odvíjí rozvoj společnosti jako celku. Tento argument stojí na utilitaristickém principu „největšího štěstí pro co největší počet lidí.“³⁶

³⁶ HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. 4. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-137-3. S. 66, 67.

Dále rozvíjejí svoji argumentaci na základě liberalistického principu rovnosti a svobody. Tato idea vychází z předpokladu, že všichni lidé jsou si rovni ve svých právech, bez ohledu na pohlaví. Liberalisté tvrdí, že rovnost žen před zákonem je požadavkem, který vychází ze samotného principu spravedlnosti. Společenská spravedlnost ani individuální svoboda bez nastolení takovéto rovnosti nemůže být realizována. Z těchto argumentů plyne, že nerovnost žen a mužů je nespravedlivá dokonce i škodlivá, a to jak pro celou společnost, tak i pro každého jednotlivce.

Oba dva věřili v sílu lidského rozumu, v sílu vzdělání, výchovy a ve společenský pokrok konceptualizovaný v souladu s osvícenskou tradicí jako přechod od vášni k rozumu, od přírody ke kultuře. J. S. Mill a Harriet Taylor Mill byli ovlivněni Lockovou koncepcí lidské mysli jako nepopsané desky (tabula rasa), podle které kulturní a sociální vlivy a vnější okolí vpisují své znaky do mysli člověka.

Útisk ženského pohlaví, jehož původ spočívá ve větší fyzické síle mužů, podle jejich smýšlení je omluvitelný jedině v přirozeném stavu, ne však v rozvinuté moderní společnosti.

John Stuart Mill a Harriet Taylor Mill svými názory podstatně ovlivnili rozvoj ženského hnutí. K nejvýznamnějším událostem v rámci boje za volební právo žen na půdě Velké Británie patřila petice 1 500 žen. Tato petice požadovala, aby bylo zavedeno hlasovací právo pro ženy. Nicméně, tato petice byla ignorována. Aktivistky na to odpověděly založením Národního spolku pro hlasovací právo (*The National Union of Women's Suffrage Society*). Těmto aktivistkám byla ideovou oporou práce Harriet Taylorové *Volební právo žen* a kniha *Poddanství žen*. Do konce devatenáctého století tyto ženy posílaly do parlamentu petice žádající volební právo pro ženy. V roce 1903 vznikl Ženský sociální a politický spolek (*The Women's Social and Political Union*), jehož členkám se začalo říkat „sufražetky“. Sufražetky chodily k volebním urnám, a když jim nebylo umožněno volit, vyvolávaly pouliční nepokoje, držely na protest hladovky, byly často vězněny, aby na svoji situaci upozornily.

Boj za volební právo byl zdlouhavý. Britské ženy získaly částečně volební právo v roce 1918. Rovné a obecné volební právo až v roce 1928. Je zajímavé, že v britských koloniích bylo volební právo pro ženy uznáno dříve: na Novém Zélandu v roce 1893, od roku 1902 platilo v celé Austrálii. Ve Francii bylo volební právo ženám uděleno v roce 1944. Extrémním případem je Švýcarsko, kde ženy mohly jít k volbám až v roce 1971.

Když ženy získaly volební právo, vytratil se impuls, který je stmeloval. Jak se později ukázalo, politické zrovnoprávnění žen nevyřešilo všechny formy útlaku.

4.3 George Sandová

George Sandová byla francouzská romantická spisovatelka, která proslula nejen svojí tvorbou, ale také jako představitelka ženského emancipačního hnutí.

V pokolení předcházející vznik feministických spolků se na mnoha místech hlásil o slovo literární a publicistický feminismus. Mezi jeho ústřední témata patřila kritika manželského svazku a ženská chudoba.

George Sandová ve svých románech *Lélie* a *Indiana* se zabývá společenským postavením ženy. Ale i anglické autorky románů, nezůstávaly pozadu. Jane Austenová, sestry Brontëovy, také upozorňovaly na problematickou situaci žen.

Literární kritik George Henry Lewes ironicky poznamenal: „*Je smutnou skutečností a odporuje to veškeré politické ekonomii, že skupina ženských autorek je rok od roku početnější a úspěšnější. Ženy píší nejlepší romány, nejlepší cestopisy, nejlepší recenze, nejlepší úvodníky a nejlepší kuchařky (...), a ruínují tak náš profesní stav. Kamkoliv se s našimi schopnými pery obrátíme, nejdeme místo již obsazené ženami.*“³⁷

Autority George Sandové se pokoušeli využít feministické revolucionářky, vydávající časopis *La Voix des Femmes*. Tento časopis propagoval prosazení volebního práva pro ženy. Avšak Sandová považovala boj proti ženské chudobě za důležitější než boj za politická práva vzdělaných žen.

George Sandová byla považována za symbol radikálnosti, nosila mužské oblečení, kouřila doutníky, pohrdala manželstvím a prosazovala svoje nekonvenční názory.

Nemilosrdná kritika jí neustále vyčítala negativní postoj ke katolické církvi a její vztah k manželství. Sandová prosazovala neformální soužití muže a ženy, které by odpovídalo přirozené lidské touze. Katolická církev zařadila všechny její milostné romány na Index zakázaných knih.

V dnešní době část populace zastává názor, že manželství je již přežitkem. Počet uzavíraných sňatků rok od roku klesá. Příčin může být několik například, ženy si budují svoji kariéru v zaměstnání, studují na vysokých školách a především začínají být finančně

³⁷ BOCKOVÁ, G., pozn. 2, s. 145.

nezávislé. Doba, kdy ženy byly finančně závislé na mužích, se již stává minulostí. Značný vliv na uzavírání manželství má rostoucí procento mladých lidí, kteří vyrůstali v neúplné rodině, a neosvojili si tak klasický model rodiny. V naší společnosti také mizí některé křesťanské hodnoty, společnost je více tolerantní k promiskuitě, k nemanželským dětem, které jsou vnímány zcela jiným způsobem než v minulosti.

5 Vývoj feminismu ve 20. století

Feminismus jako politický termín byl vynálezem 20. století. Dnes se tento pojem výlučně spojuje s ženským hnutím a se snahou zvýšit společenskou roli žen. Pro feministické hnutí byla vždy příznačná různost politických postojů a názorů. Feministky sledovaly nejrůznější cíle: rovný přístup ke vzdělání, uzákonění volebního práva žen, legalizaci umělého přerušování těhotenství či zvýšení počtu žen ve významných veřejných funkcích. Feminismus obecně usiluje o to, aby si každý jednotlivec mohl svobodně vybrat vlastní způsob života bez ohledu na roli, kterou mu nebo jí společnost připisuje či očekává. Ženské hnutí se nejsilněji projevilo v těch zemích, ve kterých politická demokracie nejvíce pokročila.

Z hlediska historického vývoje dělíme feminismus na tři vlny. První vlna feminismu skončila uzákoněním volebního práva žen. Boj za volební právo feministky sjednocoval, dával jim jasný cíl. Mnoho aktivistek si naivně myslelo, že uzákoněním volebního práva ženy dosáhly plné emancipace.

Druhá vlna feminismu se projevila na počátku 60. let 20. století, a je spojena s bojem za rovná práva afroameričanů a se studentským hnutím. Tato vlna poukazuje na to, že i když ženy mají legislativně stejná práva jako muži, ve společnosti nadále přetrvává nerovnost. Feministky poukazovaly na to, že ženy nemají rovnoprávné zastoupení v politice, jejich práce v domácnosti není finančně nijak ohodnocena a nemá dostatečnou prestiž. Ženy bojovaly za rovnoprávnost v oblasti zaměstnání, vzdělání či sportu. Předmětem kritiky feministického hnutí se stávají i takové instituce, které fungují jako patriarchální a udržují nerovnost, např. média, jazyk, rodina nebo systém školství. Dalším ze spouštěčů druhé vlny byla kniha Betty Friedan *Ženská mystika* (1963). Tato kniha se zabývá tzv. „problémem beze jména“, tedy nespokojeností žen v domácnosti a jejich rolí. Tato vlna vycházela z poznání, že získáním právní rovnosti s muži a politických práv se „ženská otázka“ nevyřešila. Knihy, jakými byly například *Ženský eunuch* od Germaine

Greerové nebo *Politika pohlaví* od Kate Millettové, upozornily na psychologické, osobní a sexuální aspekty útlaku žen. Hlavním cílem druhé vlny už nebyla jen politická emancipace žen, ale úplné osvobození žen. Feministky si uvědomovaly, že tohoto cíle nejde dosáhnout jen politickými změnami, ale je zapotřebí radikální společenské změny.

Feministická teorie dosáhla v některých směrech svého vrcholu počátkem let sedmdesátých. Od té doby hovoříme o nástupu postfeminismu. Feministické hnutí nepochybně narazilo na mnoho problémů. Názorové neshody mezi feministkami existují již dlouho. Jsou zde názorové rozdíly, pokud jde například o mateřství, rasu, o interrupci, prostituci, pornografii, cenzuru apod.

Další problém se projevil v 80. letech. Vláda Ronalda Reagana a Margaret Thatcherové zaujímaly postoje otevřeně antifeministické: kladly důraz na tradiční roli ženy jako hospodyně a matky.

Třetí vlna feminismu (90. léta 20. století) kritizuje předchozí generaci za to, že reprezentuje pouze heterosexuální bílé ženy ze střední třídy, a rozpad feminismu na mnoho dalších směrů, které zohledňují různost žen (podle barvy pleti, věku, původu, sexuální orientace apod.). V 90. letech 20. století existovaly ve všech západních zemích i v některých rozvojových zemích feministické organizace.

Počet žen, které nastoupily do zaměstnání vzrostl a ženám se otevřela cesta k dosažení určité nezávislosti. Pokud si žena na sebe a na své děti dokáže vydělat, může opustit muže, jehož jednání se ženě přičí. To je svoboda, kterou předchozí generace prakticky neznaly. Počet rozvodů stoupl a z manželství se vytrácel tradiční patriarchální model. Díky antikoncepci a možnosti interrupce ženy získaly moc, jež v dějinách lidstva nemá obdoby. Byl to přelom, který ohlašoval konec patriarchátu. „*Staneš se otcem, jen když budu chtít a až budu chtít.*“³⁸ Tradiční obraz ženy se rozpadl a vznikl nový obraz – obraz ženy silnější, nezávislé. Zrovnoprávnění obou pohlaví se začalo chápat jako rozhodující kritérium skutečné demokracie.

Feminismu 20. století se podařilo učinit z genderu téma, kterým se zabývá řada akademických disciplín a zvýšit povědomí o tématech s genderem související.

Objevily se nové podoby feminismu. K socialistickému, liberálnímu a radikálnímu feminismu je dnes zapotřebí připojit feminismus černošský, postmoderní, lesbický,

³⁸ BADINTER, E. *Tudy cesta nevede: slabé ženy, nebezpeční muži a jiné omyly radikálního feminismu*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0885-5. S. 7.

psychoanalytický, multirasový, ekofeminismus, spirituální feminismus atd. V důsledku toho je dnes velmi obtížné pojmenovat nějaký společný základ feminismu.

Ženy nadále méně než muži rozhodují o svém těle, protože stereotypy ženskosti a krásy jsou stále silné. Feminismus 21. století stojí před zásadním problémem, a to přijít s ucelenou vlnou, která bude schopna objasnit měnící se povahu vztahů mezi gendery.

5.1 Biologická determinace a vliv prostředí na pohlaví

„Koneckonců biologie i anatomie jako vědy jsou součástí moderní kultury a jejich domněle neutrální jazyk je pln skrytých metafor a kulturně podmíněných hodnotových soudů.“³⁹

Odlišit ženu od muže lze většinou na první pohled podle fyzických znaků. Tento druh identifikace provádíme podvědomě již při prvním setkání. První převážně vizuální dojem se vztahuje na fyzickou stavbu těla a fyziognomii obličeje. Dále si všimneme gestikulace, mimiky i některých prvků oblečení, zdobení, účesu. Lidem (většinou) záleží na tom, aby byli fyzicky identifikováni jako ženy či muži, nebo tito lidé přijali zdůrazňování pohlavní distinkce jako povinnost.

Již při prvním setkání a při nulových předchozích informacích o daném člověku nás tedy osloví „řeč těla“. Právě podle ní zpočátku orientujeme své postoje a chování. Za viditelnými, respektive smysly vnímatelnými fyzickými rysy tušíme další biologické distinkce. Jde hlavně o rozdílné dispozice k úloze rozmnožování, ale i o fyzickou slabost či sílu a o další vlastnosti a schopnosti, které vnímáme jako přímo navazující na základní fyzická specifika žen a mužů. Je to například agresivita mužů a něžnost žen, mateřská láska žen a ochranný instinkt mužů chránit ženy, větší emociální projevy u žen než u mužů atd. Sociální nauka nás nabádá k tomu, abychom si od dětství říkali: *„narodila jsem se jako žena, jsem fyzicky žena, a proto se jako žena musím chovat.“⁴⁰*

Podobně se ve své maskulinitě utvrzuje i muž. *„Od narození je nám vštěpován kauzální řetězec biologické podmíněnosti našeho myšlení a chování vztahující se na obě pohlaví (i homosexuální jedinci jsou takto vychováni).“⁴¹*

³⁹ BARŠA, P. *Panství člověka a touha ženy: feminismus mezi psychoanalýzou a poststrukturalismem*. Vyd. 1. Praha: SLON, 2002. ISBN 80-86429-06-7. S. 259.

⁴⁰ VODÁKOVÁ, A a O. *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-18-0. S. 238.

⁴¹ Tamtéž, s. 238.

Učebnice, články nebo knihy zabývající se specifickými znaky mužů a žen, věnují poměrně velkou pozornost biologickým rozdílům. Za to vděčíme Charlesu Darwinovi a nově sociobiologickému boomu 20. století.

Když se Darwin zabýval přirozeným výběrem, zabýval se také otázkou výběru sexuálního. Zde dospěl k pobuřujícímu názoru, že u určitých živočichů si samička vybírá svého partnera a nikoli naopak. Tento názor byl v 19. století zcela odmítán. Společnost odmítala uznat možnost, že by svobodná volba partnera samičkou mohla kdekoli v přírodě obstát a vůbec existovat.

V říši zvířat jsou především zdobní samečci, aby se líbili samičkám. Ve světě lidí je tento princip zcela opačný. Ženy se zdobí, aby na sebe upoutaly pozornost mužů, a používají k tomu v podstatě totožné prostředky, jaké jsou běžné v říši zvířat (vůně, barvy, zvětšování určitých tělesných partií).

Předpoklad, že biologie je zodpovědná za to, kým jsme fyzicky a sociálně, je zjevně velice přitažlivý. Často dochází k tomu, že veřejnost si vysvětluje rozdíly mezi muži a ženami čistě na základě biologických rozdílů a neuvědomuje si, že sociální a biologická dimenze na sebe vzájemně působí.

Naše anatomie nese jisté znaky sexuální dělby práce. Muži mají až o 30 % větší hmotnost než ženy, díky tomu jsou silnější a rychlejší. Stavba mužské kostry a mohutnost svalstva se obzvlášť hodí k běhu, tedy archaickou činnost našich předků z doby lovců-sběračů.

Na druhou stranu i ženy se dokáží svým mužským protějškům vyrovnat, nebo je dokonce převyšovat v některých sportech, hlavně v těch, které se vzdalují primitivním technikám lovení zvěře a agrese: gymnastika, plavání na delší tratě apod. Povahové rozdíly mezi pohlavími jsou v souladu s obecnými poznatky z biologie savců. Ženy jsou méně fyzicky agresivní a méně asertivní. Povahové a tělesné rozdíly mezi ženami a muži byly kulturou umocněny a vyústily k všeobecné nadvládě mužů.

„V našem kulturním prostředí se traduje, že biologický základ pohlavní diference je silný a neměnný, přičemž biologická podmíněnost ženy je větší, ale muž je biologicky kvalitnější.“⁴²

Dodnes ve feministickém diskursu panují jisté rozpaky o tvrzení o větší biologické determinaci žen. Tvrzení o větších biologických kvalitách muže bylo v ženském

⁴² VODÁKOVÁ A. a O., pozn. 40, s. 244.

emancipačním prostředí vždycky považováno za nesmysl a společně s reálnou diskriminací žen přispělo ke zrodu feministického hnutí.

Feministky se již od začátku zajímaly o to, čím je dáno podřízené postavení žen ve společnosti. Po polovině 20. století feministky dospěly k „*explicitním formulacím odlišení biologického pohlaví od tzv. genderu, označujícího kulturní reprezentace biologického pohlaví, respektive soubor hodnot, norem, rolí, statusů, prestiže atd.*“⁴³ Odlišení pohlaví od genderu dodnes zůstává předním tématem ve feministickém diskursu.

Společnost a kultura působí rozdílně na obě pohlaví, což vede k sociálně konstruovaným rozdílům v jejich postojích a chování. Feminismus vychází z předpokladu, že gender je v podstatě společensky utvářený než vrozený.

Každý novorozenec je klasifikován podle pohlaví, ale také je mu připisán i určitý gender. Od okamžiku svého narození dívky jsou vnímány jako křehké a chlapci jako silní; to jsou obecně přijímané genderové stereotypy.

*„Geny ovlivňují chování, vstupují do vzájemného působení prakticky se všemi existujícími prostředím a vytvářejí nápadné divergence v raném psychologickém vývoji; tyto divergence jsou téměř vždy v pozdějším psychologickém vývoji rozšířeny kulturní podporou a výcvikem.“*⁴⁴

Podle Sigmunda Freuda jsou veškeré specifické vzorce chování získané v dětství jednou pro vždy dané, tedy neměnné. Neponechává tedy žádný prostor pro jejich individuální či společenskou změnu. Freud vnímá feminitu jako spojenou s patologií. Jeho teorie identifikace klade ženy na nižší úroveň oproti mužům, tím legalizuje genderovou nerovnost mezi pohlavími.

Sociální nerovnost je založena na genderu, sexuální orientaci, etnicitě apod. V naší společnosti je rozšířeno přesvědčení, že úspěch ve studiu je geneticky podmíněn. Émile Durkheim naopak tvrdil, že genetické predispozice hrají jen malou roli ve vzdělávání jedince. Sociální prostředí jedince rozhoduje o jeho výsledném zařazení do společnosti.

Vzhledem k těmto úvahám není divu, že někteří Freudovi následníci a teoretici uvažující v rámci psychoanalýzy navrhli podstatnou revizi Freudova výkladu. Některé z těchto revizí budou popsány v následujících kapitolách.

⁴³ VODÁKOVÁ A. a O., pozn. 40, s. 244.

⁴⁴ WILSON, E. O. *O lidské přirozenosti: Máme svobodnou vůli, nebo je naše chování řízeno genetickým kódem?* Praha: Lidové noviny, 1993. ISBN 80-7106-076-3. S. 126.

5.1.1 Simone de Beauvoir versus Sigmund Freud

Jméno Simone de Beauvoir je často spojováno s emancipací žen a s feministickou teorií. Své postřehy o životě a postavení žen ve společnosti zhodnotila ve své knize *Druhé pohlaví* (1949). Tato publikace šokovala celou evropskou společnost. Simone de Beauvoir zde kritizuje mužský šovinistický přístup k ženskému pohlaví.

V tomto díle si Simone de Beauvoir položila stejnou otázku jako Freud, „Co je žena?“ Simone de Beauvoir kritizovala Freudovu koncepci tvrzením, že „ženami se nerodíme, ženami se stáváme.“⁴⁵

Odlišením sociokulturní stránky, kterou získáváme během socializace a biologické stránky, se kterou se rodíme, podnítila to, že ve feministické literatuře rozlišujeme pojmy rod a pohlaví.

V koncepci Sigmunda Freuda a v koncepci Simone de Beauvoir můžeme nalézt dvě podoby řešení vztahu mezi pohlavím a rodem. Freudova koncepce vychází z biologického determinismu a koncepce Simone de Beauvoir z předpokladu svobodné vůle lidského jedince. Jedna poukazuje na přímý vztah mezi rodem a pohlavím a druhá koncepce přímý vztah mezi rodem a pohlavím nenachází.

Biologický determinismus zastává názor, že role a psychika ženy v kultuře a společnosti je předurčená biologii. Její mínění, že ženou se člověk nerodí, ženou se stává, popírá biologickou determinaci „ženské přirozenosti“ a otevírá tak ženám možnost změnit vnější podmínky jejich existence.

Beauvoir také popisuje jisté zvláštnosti ženské biologie, které nikdy nezmizí, avšak odmítá je chápat jako to, co brání k přístupu ženy k uskutečnění vlastních projektů svobody.

Ženy byly dosud chápány jako „ty Druhé“, určované svým pohlavím a úkolem rodit děti. Nutnost získání finanční nezávislosti na mužích, odvrátit se od vnucených sebeinterpetací, mít možnost legálně odmítnout mateřství či manželství, možnost vstoupit do veřejné sféry, je nezbytnou podmínkou toho, aby se ženy zbavily pozice „té Druhé“.

„Ale žena ani ve snu nemůže zlikvidovat muže. Pouto, které ji váže k jejím utlačovatelům, nelze srovnat s žádným jiným. Pohlavní odlišnost je skutečně biologický fakt, nikoli nějaký moment lidských dějin. Dvojice je základní jednotka, kde obě poloviny jsou k sobě připoutány: rozvrstvení společnosti podle pohlaví není možné. To podstatně

⁴⁵ KALNICKÁ, Z., pozn. 5, s. 72.

*charakterizuje ženu: ona je tím Druhým v celku, jehož oba díly jsou jeden druhému nezbytné.*⁴⁶

Na přelomu devatenáctého a dvacátého století je ve věci genderové identity žen a mužů jednou z klíčových postav Sigmund Freud se svou koncepcí rozdílného psychologického vývoje chlapců a dívek. Jeho psychoanalytické pojetí mělo značný vliv nejen na psychologii, ale i na utváření podoby středoevropské a z části i americké kultury.

Sigmund Freud si od začátku své vědecké činnosti až do své smrti kladl otázku, v čem spočívá rozdíl mezi pohlavími a co je podstatou „ženskosti“. Jeho názory se na toto téma v průběhu jeho profesního života měnily.

Freud rozpracoval tzv. Oidipovský komplex, podle kterého se „normální“ muž vyvine tehdy, když si za objekt lásky zvolí ženu, a „normální“ žena se vyvine, pokud si zvolí muže. Následně Freud dospěl k názoru, že podstatnější pro psychický vývoj jedince je tzv. kastrální komplex, který již od narození staví obě pohlaví do jiné výchozí situace. Tato odlišná výchozí situace je podmíněna biologickým pohlavím dítěte. Určuje rozdílný psychický vývoj obou pohlaví, a je spojena s různými překážkami, které na své cestě k „normální“ rodové identitě zdolávají.

Dle Freuda, pro chlapce a dívky je prvním objektem lásky matka. Tento objekt pro chlapce zůstává stejný, bude to i v budoucnosti žena, kterou si muž vyvolí za objekt své lásky. U děvčete však dochází v průběhu vývoje ke změně objektu, dívka přenáší svou lásku z matky na otce, tedy muže.

Kastrální komplex se projevuje u chlapců v podobě strachu ze ztráty penisu, kdežto u dívek má tento komplex podobu závidění penisu. Fakt, že ženské pohlaví je již „kastrováno“ má značný význam pro utváření ženskosti. Podle Freuda vznik ženskosti vzniká náročnějším psychologickým procesem. Aby se z dívky stala „skutečná žena“ musí se smířit se svým osudem být kastrována a být předmětem lásky muže.

Freud uvádí několik specifických ženských vlastností: malý smysl pro spravedlnost, marnivost, pasivní cíle. Pro ženy je typickým onemocněním hysterie.

Během života Freuda i po jeho smrti se objevily kritické reakce na jeho teorii ženskosti. Helene Deutsch a Karen Horney se pokusili vyvrátit předpoklad, že mírou pro obě pohlaví je penis, a tvrdili, že ženská závidění vůči penisu je jen fantazií mužských

⁴⁶ BEAUVOIR, S. de. *Druhé pohlaví*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1966. S. 14.

představitelů psychoanalýzy. Nancy Chodorow se snažila obrátit Freudův výchozí předpoklad, že „feminita je poškození“ na „maskulinita je poškození“.⁴⁷

Generace prvních feministických spisovatelek na Freuda reagovala kriticky. Spatřovala ve Freudovi „největšího mizogyna všech dob.“⁴⁸

5.1.2 Psychoanalytická revize Freudových konceptů

Karen Horney a Melanie Klein patří do první generace psychoanalytiček, které se pokoušely revidovat Freudovu koncepci závisť penisu. Obě poukazují na Freudův přílišný falocentrismus jeho teorie. Pokoušejí se odpovědět na otázku, jakým způsobem se vrozené rozdíly mezi oběma pohlavími promítají do odlišného psychického vývoje žen a mužů. Horney odmítá Freudovu představu závisť penisu jako hlavního faktoru v psychosexuálním vývoji žen. Sama přichází s opačnou hypotézou, že muži chovají závisť k ženám kvůli jejich schopnosti rodit děti.

Sándor Ferenczi, žák Sigmunda Freuda namítá, že každý lidský jedinec lituje svého vytržení z dělohy, ale jen mužům se díky penisu daří vracet do ní v koitu. Protože ženám je tato možnost odepřena, musejí se spokojit s různými kompenzacemi, a to především s nošením a rozením dětí. Karen Horney namítá, že „z jiného hlediska než z pohledu patriarchální kultury se mateřství naopak může jevit jako znak biologické nadřazenosti. Mateřství není kompenzací za genetickou méněcennost ženy, ale má hodnotu samo v sobě.“⁴⁹ To se poté odráží v závisť mateřství a těhotenství v mužském nevědomí.

Podle Karen Horney chlapec se může v rámci svého kastrálního komplexu ujistit hmatem či pohledem o stavu svého pohlaví, dívka však zůstává v nejistotě. To má vliv na pozdější vzorce mentálního života žen, například zvláštní vnitřní nejistotu.

Melanie Klein propagovala teorii, že základním vztahem určující vývoj genderové identity není vztah mezi otcem a dítětem, ale vztah mezi matkou a dítětem, jehož klíčový motiv netvoří penis, ale ženský prs.

Jacques Lacan vysvětluje koncept závisť penisu tak, že ženy žárlí na mužský orgán jako na symbol mužské moci a privilegií v patriarchální společnosti. Tedy skutečným předmětem závisť penisu je vyšší společenský status mužů a jejich větší míra svobody.

⁴⁷ KALNICKÁ, Z., pozn. 5, s. 66.

⁴⁸ KALNICKÁ, Z., pozn. 5, s. 67.

⁴⁹ BARŠA, P., pozn. 39, s. 73.

Teoretička feminizmu Nancy Chodorow se pokouší odpovědět na otázku, proč ženy v průběhu svého života vrůstají do rolí pečovatelek o děti a proč si k těmto dětem vytvářejí silnější citovou vazbu než muži. Přichází s odpovědí, že pro chlapce je proces identifikace mnohem složitější než pro dívky, neboť se musejí psychicky odpoutat od svých matek a utvářet svou osobnost po vzoru otce. Tudíž se chlapci stávají citově odtažitější.

„Vyvrátit staré předsudky – žena je jiný živočišný druh, je méně než muž, neschopná myslet jako on, a hodí se jedině k rozmnožování a k tomu, aby sloužila muži – nebylo tak snadné, ačkoli o to kromě feministek usilovali také vědci a pedagogové a i demokratickému duchu doby bylo takové smýšlení cizí.“⁵⁰

Tyto předsudky přinesla čtyřicátá léta, a to pod rouškou Freudova učení. Betty Friedan poukazuje na fakt, že Freudovy teorie jsou již zastaralé a také svým způsobem zkreslují realitu. Podle Friedanové Freudova psychologie měla za následek nezdravé potlačování sexuálního pudu.

5.2 Proč se lišíme?

První otázka, kterou si položíme, když se narodí dítě bude patrně: „Je to kluk nebo holka?“ Pro většinu lidí je pohlaví základním definičním znakem. Předpokládáme, že pohlaví narozeného dítěte nám pomůže odhadnout, jakou povahu bude mít (například jestli bude divoké či klidné) či jaké zájmy bude mít. Myslíme si, že určité vlastnosti jsou dívkám a chlapcům vrozené.

Po zodpovězení otázky, zda je to holčička či chlapeček, se začneme k dítěti chovat určitým způsobem. Holčičce koupíme růžový kočárek, chlapečkovi autíčko. O chlapečkovi budeme mluvit jako o nezvedenci, zatímco o holčičce jako o princezně. Tak, jak se dítě učí všemu potřebnému, tak se učí i genderovým rozdílům.

Samozejmě záleží na přístupu rodičů. V některých rodinách je takový přístup striktně dodržován, jinde pro rodiče není problém, aby si chlapeček hrál s panenkami a holčička s auty. Nicméně na dítě nepůsobí jen rodina. O rolích žen a mužů se postupem času dozvídá i z dalších zdrojů, ve školce, škole, z různých médií.

Dítě se učí, co to znamená být ženou či mužem, a obvykle se snaží vyhovět těmto představám. To proto, že dělení na muže a ženy je základním rysem, podle kterého se

⁵⁰ FRIEDAN, B. *Feminine Mystique*. Praha: Pragma, 2002. ISBN 80-7205-893-2. S. 166.

utváří sociální řád, který nám umožňuje orientaci ve společnosti. Nemít náležité místo ve společnosti znamená sociální vyloučení, jaké zažívají například homosexuálové tzv. transgenders.

Naše názory o tom, jací jsou muži a jaké jsou ženy, nám někdy zabraňují v tom, abychom si všimli jednoho podstatného faktu. Jde o to, že ženy mají mnoho „mužských“ vlastností a muži mnoho „ženských“ vlastností. Pokud bychom chtěli popsat ideální ženu či muže, je většina z nás schopna zařadit do jednoho sloupce schopnosti a vlastnosti zcela typické pro muže a do druhého sloupce typické pro ženy.

Avšak pokud se podíváme na lidi kolem sebe, na naše rodiče, přátele či děti, všimneme si, že ke každému konkrétnímu jedinci můžeme přiřadit dovednosti nebo vlastnosti z obou sloupců. Ve společnosti nadále převládá vize, že ženy jsou slabší, křehčí než muži. Ale položme si otázku, proč z české vojenské mise v Iráku odjelo na vlastní žádost z důvodu příliš těžkých životních podmínek několik mužů a ani jedna žena?

Lidé, kteří vnímají svět ostře rozdělený na ženy a muže, pak snadno přehlédnou situace, které nezapadají do jejich zažitého schématu. Tito lidé si těžko všimají, že i muži mohou být empatičtí, dokáží naslouchat druhým, a že ženy mohou být odvážné, schopné docílit kariérního růstu, aniž by toto chování něco ubíralo mužům na jejich mužnosti a ženám na jejich ženskosti.

Závěr

Osmnácté a devatenácté století bylo dobou bouřlivého vývoje ve všech oblastech lidského života; doba vědecko-technického rozvoje a průmyslové revoluce. Nicméně se v tomto období prohloubila propast mezi vzděláním žen a mužů. Zatímco nadaní muži měli možnost vzdělávat se, tak většina talentovaných dívek seděla v domácnostech, učily se vyšívát či hrát na hudební nástroje. Postupem času si ženy z bohatších společenských vrstev začaly uvědomovat, že víc než hra na klavír by se jim mohlo hodit vyšší vzdělání. Ale i chudé ženy nezůstaly pozadu, když už mají pracovat od rána do noci, měly by mít stejná práva jako muži.

Během období osvícenství se ženy začaly postupně vymaňovat z totalitních poměrů a požadovaly především volební právo pro ženy, které jim bylo upíráno a právo na vzdělání. O vrozené druhořadosti žen bylo publikováno nepřeberné množství knih. Avšak nadále scházel přímý důkaz, který by jednou pro vždy potvrdil, že ženy jsou duševně méněcenné.

Za poslední tři generace byly nenávratně narušeny vzorce myšlení a chování patriarchální společnosti. Od dvacátých let minulého století se naše společnost potýkala s čím dál větší samostatností žen. Podnětem byla žena s cigaretou, žena v kalhotách, žena studující na vysoké škole.

Po druhé světové válce následovalo období řízené emancipace, v jehož pozadí stály politické snahy zapojit ženy do budování socialismu v rámci států SSSR.

V devadesátých letech společnost zažila boom feminismu. Feminismus si vydobyl sociální pozici, ve které je uznáván a respektován. Prosazení pojmu gender, nárůst skupinového uvědomění žen proměnily názory mužské populace víc, než si jsou muži schopni připustit.

Od francouzského osvícenství uplynula již dvě staletí. V současné době mají ženy stejná práva a povinnosti jako muži, například účastní se veřejného života jako občanky státu, mají právo vlastnit majetek, právo na vzdělání či právo sloužit v armádě. Avšak v některých zemích jsou tato práva potlačována nebo zcela ignorována skrze místní tradice a zvyklosti.

První kroky k získání rovných práv pro ženy úzce souvisí s Velkou francouzskou revolucí a s *Deklarací práv ženy a občanky*, jejíž autorkou byla, Olympe de Gouges. Tato

deklarace se stala impulsem tzv. první vlny feminismu. Hlavním cílem této vlny bylo zavedení volebního práva pro ženy a práva na vzdělání.

První země, která přiznala volební právo ženám, byl Nový Zéland roku 1893. Posléze následovala Austrálie, Finsko, které bylo součástí Ruské říše, Norsko a Dánsko. Tyto Skandinávské státy se dlouhodobě umísťují na předních příčkách genderové rovnosti. V těchto zemích fungují tzv. genderové kvóty, které vyžadují, aby určité procento žen bylo zastoupeno ve veřejných funkcích. O takových zákonech se mohlo našim prababičkám jen zdát.

Důležitým impulsem pro boj za volební právo žen v Evropě byla první světová válka. Díky válce ženy získaly kvalifikaci v profesích, které dříve vykonávali muži. Ženy se naučily samostatně rozhodovat.

Definování role ženy a muže v moderní společnosti je stále složitější. Zatímco v minulých stoletích bylo pravidlem, že muž byl živitelem rodiny a žena se starala o domácnost, dnes je již všechno jinak. Role ženy a muže se začaly prolínat. V západní společnosti přestává platit model, kdy je žena vnímána jako matka v domácnosti starající se o děti a manžela. Dnes jsme svědky toho, že ženy zastávají vysoké funkce v politice nebo stojí v čele nadnárodních korporací. Jedním z posunů, které můžeme ve společnosti spatřit je, že oblasti, které dříve vykonávala žena – především výchova dětí, přebírají státní i nestátní instituce jako mateřská školka. Péči o dítě tedy přejímají jiní, tudíž se žena může realizovat jinde než v domácnosti. S tímto souvisí určitý trend. Ženy se snaží vyrovnat mužům tím, že zastávají typicky mužské profese. Ještě před sto lety ženy nesměly volit, vyučovat na vysokých školách nebo zastávat funkci v politice. Oproti minulému století bychom dnes jen těžko hledali profesi, kterou by žena nevykonávala.

Nicméně ještě dnes se můžeme v západní demokratické společnosti setkat s diskriminací žen. Tomuto sociálnímu fenoménu se vyspělé demokracie nevyhnuly, ani po přijetí řady zákonů a směrnic ve druhé polovině 20. století. Tato opatření měla potírat rozdíly mezi pohlavími.

Vlády i mnoho mužů se snažilo chránit hranice proti ženskému vpádu do mužského světa, nicméně nebyli schopni zabránit ženám, aby si utvořily vědomí sebe samých, které požadovalo uznání jejich právoplatného místa ve státě.

Tato bakalářská práce dokládá, že feminismus ušel za svoji existenci dlouhou cestu a feministické myšlení se během času měnilo. Od poměrně jednotného feministického hnutí v 18. století dospělo až k diferenciaci feministického myšlení. Mnozí spojují

feminismus s nenávisí k mužům. Ve skutečnosti je feminismus víra, že ženy a muži mají mít stejné příležitosti, práva a možnosti, jak v zaměstnání, tak v partnerském životě.

Podle postmoderního feminismu je jazyk, tím co ovlivňuje způsob našeho vnímání a myšlení. Rovnost mezi muži a ženami může být nastolena jen tehdy, když dojde k odstranění diskriminujícího jazyka.

Domnívám se, že cílem feminismu je dát ženám větší sebedůvěru a odvahu nestarat se, jak je budou posuzovat druzí. Feminismus by měl být útočištěm, které poskytne ochranu ženám v tísní, matkám samoživitelkám, ženám, které byly fyzicky týrané. Klíčem je společenská změna, která by ovlivnila myšlení a chování mužů a žen k sobě navzájem.

V zemích třetího světa jsou ženy nadále diskriminovány a utlačovány. O to obdivuhodnější je jejich vůle a píle ke změně, úsilí o svobodu a důstojnost. Ženy západního světa by měly podat pomocnou ruku a snažit podpořit tyto ženy v jejich nelehkém boji.

Seznam použitých zdrojů

- ABRAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 80-7325-060-8.
- BADINTER, Elisabeth. *Tudy cesta nevede: slabé ženy, nebezpeční muži a jiné omyly radikálního feminismu*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0885-5.
- BARŠA, Pavel. *Panství člověka a touha ženy: feminismus mezi psychoanalýzou a poststrukturalismem*. Vyd. 1. Praha: SLON, 2002. ISBN 80-86429-06-7.
- BEAUVOIR, Simone de. *Druhé pohlaví*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1966.
- BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-494-7.
- DIDEROT, Denis. *Jeptiška*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1963.
- DIDEROT, Denis. *Výbor z díla*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1990. ISBN 80-205-0117-7.
- FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality I: Vůle k vědění*. Praha: Herrmann & synové, 1999.
- FRIEDAN, Betty. *Feminine Mystique*. Praha: Pragma, 2002. ISBN 80-7205-893-2.
- GIDDENS, Anthony. *Proměna intimity: sexualita, láska a erotika v moderních společnostech*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0175-5.
- GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
- HABIB, Claude. *Francouzská galantnost*. 1. vyd. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1782-6.
- HEJNA, Dalibor. *Náboženství a společnost: věda o náboženství a její historické kořeny*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2427-0.
- HEJNA, Dalibor. *Kapitoly z dějin filosofie II*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, 2013. ISBN 978-80-7372-993-6.
- HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. 4. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-137-3.

- HOLBACH, Paul Heinrich Dietrich von. *Společenský systém neboli Přirozené zásady morálky a politiky s kritickým pojednáním o vlivu vlády na mravy*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960.
- KALNICKÁ, Zdeňka. *Filozofie a feminizmus*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7368-856-1.
- KUEHNELT-LEDDIHN, Erik von. *Levicové smýšlení: [od de Sada a Marxe k Hitlerovi a Pol Potovi]*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2010. ISBN 978-80-7357-571-7.
- LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0737-5.
- MOORE, Thomas. *Temný eros: o moci a bezmoci v mezilidských vztazích*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-530-X.
- MORUS. *Světové dějiny sexuality*. 3. vyd. Praze: Ikar, 2007. ISBN 978-80-249-0887-8.
- NAGL-DOCEKAL, Herta. *Feministická filozofie: výsledky, problémy, perspektivy*. Vyd. 1. Praha: SLON, 2007. ISBN 978-80-86429-68-7.
- NEUMANN, Stanislav Kostka. *Dějiny ženy: populárně sociologické, etnologické a kulturně historické kapitoly*. 1. vyd. Praha: Otakar II., 1999. ISBN 80-86355-03-9.
- OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-403-6.
- OATES-INDRUCHOVÁ, Libora. *Dívčí válka s ideologií: klasické texty angloamerického feministického myšlení*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. ISBN 80-85850-67-2.
- RENZETTI, Claire M. a Daniel J. CURRAN. *Ženy, muži a společnost*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0525-2.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil čili o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1911.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques. *O původu nerovnosti mezi lidmi*. Praha: Svoboda, 1949.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Rozpravy*. 2. rozš. vyd. Praha: Svoboda, 1989. ISBN 80-205-0064-2.
- ŠTYRSKÝ, Jindřich. *Život markýze de Sade*. Praha: KRA, 1995. ISBN 80-85932-01-6.

VALDROVÁ, Jana. *ABC feminizmu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2.

VESELÝ, Jindřich. *Studie z francouzského osvícenství: román a rozum: Montesquieu, Voltaire, Diderot: Jean-Jacques Rousseau a jeho doba*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0441-8.

VODÁKOVÁ, Alena a Olga VODÁKOVÁ. *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?* 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-18-0.

VOLTAIRE. *Výbor z díla*. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1989. ISBN 80-205-00.

WILSON, Edward O. *O lidské přirozenosti: Máme svobodnou vůli, nebo je naše chování řízeno genetickým kódem?* Praha: Lidové noviny, 1993. ISBN 80-7106-076-3.